

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнес-технологій «УАБС»
Кафедра міжнародних економічних відносин

Дунаєв Микита Сергійович

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

«Транснаціональні корпорації і їх роль у сучасних міжнародних економічних
відносинах»

Спеціальності 056 «Міжнародні економічні відносини»

Студента 4-го курсу

М.С. Дунаєв

(підпис)

групи МЕ-62-7а

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавр

Кваліфікаційна бакалаврська робота містить результати власних досліджень.

Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на

відповідне джерело

М.С. Дунаєв

(підпис)

Керівник к.е.н, доцент

Т.В. Щербина

(підпис)

Суми – 2020 рік

РЕФЕРАТ

кваліфікаційної бакалаврської роботи на тему
«Транснаціональні корпорації і їх роль у сучасних міжнародних економічних
відносинах»

студента Дунаєва Микити Сергійовича

Основний зміст кваліфікаційної бакалаврської роботи викладено на 70 сторінках, у тому числі список використаних джерел з 111 найменувань, який розміщено на 10 сторінках. Робота містить 3 таблиці, 23 рисунки, а також 2 додатки, які розміщено на 4 сторінках.

Ключові слова: ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ КОРПОРАЦІЇ, ТНК, РОЛЬ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ, ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ КОРПОРАЦІЇ У СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИНАХ, СУЧАСНІ МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ, МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ.

Метою кваліфікаційної бакалаврської роботи є дослідження впливу діяльності ТНК на розвиток міжнародних економічних відносин на сучасному етапі.

Об'єктом дослідження дипломної роботи є тенденції розвитку системі міжнародних економічних відносин.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти проблематики взаємодії ТНК та суб'єктів міжнародних економічних відносин.

У процесі дослідження залежно від цілей і задач використовувались відповідні методи дослідження економічних процесів, серед яких систематизація та узагальнення (застосовувався першому розділі для формування та обґрунтування терміну ТНК), порівняльний метод (використовувався при виявленні та дослідженні зібраних статистичних даних при кореляційно-регресивному аналізі), метод кількісного аналізу (застосовувався в другому розділі при зборі, обробці та інтерпретації

статистичних даних) методи індукції та дедукції (застосовувався при формуванні висновків до розділі та загального висновку).

Інформаційною базою роботи є аналітичні огляди та звіти міжнародних фінансових та статистичних організацій, центральних банків, дані періодичних видань та наукові публікації, інформаційно-аналітичні брошури вітчизняних та зарубіжних авторів.

За результатами дослідження сформульовані такі висновки:

1. На сучасному етапі розвитку міжнародних економічних відносин ТНК займають лідируючі позиції в деяких виробничих галузях та сферах послуг. Частина галузей є високо монополізованими.

2. Тенденції до зміни структури та сфери діяльності ТНК в майбутньому стосуватимуться впровадженню нових технологій в виробництві та торгівлі. Широке використання 3D-принтерів, новий потужний виток цифровізація економіки, поява нейросітей та подальша роботизація виробничих ліній спричинить реформування світового господарства та торгівлі.

3. ТНК мають вирішальний вплив в розвитку НДДКР. Витрати ТНК на наукові дослідження дають їм конкурентні переваги, а суспільство отримує більш якісну та дешеву продукцію. На сучасному етапі значна частина нових патентів припадає саме на ТНК, так як вони також є одним з джерел доходів для ТНК.

4. Об'єми доходів ТНК співставні з доходами країн, в деяких випадках навіть переважають їх. Базування ТНК в країні є стратегічно важливим в сучасних умовах розвитку світового господарства, але з метою зменшення податкового тиску ТНК вдаються до схем з використанням офшорних зон для пільгового податкообкладання.

Одержані результати можуть бути використані у процесі розробки інвестиційних стратегій, оцінки ефективності надходжень іноземних інвестицій, розробки стандартів звітності ТНК, створення міжнародних органів які займаються контролем діяльності ТНК, матеріали можуть бути використані при підготовці до практичних і семінарських занять з таких дисциплін як «Міжнародні економічні відносини», «Міжнародні відносини та

світова політика», «Міжнародна інвестиційна діяльність», «Корпоративна соціальна відповідальність у міжнародному бізнесі».

За темою кваліфікаційної бакалаврської роботи опубліковані тези на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Менеджмент, маркетинг, підприємництво: проблеми та перспектива розвитку» від 13.06.2020.

Рік виконання кваліфікаційної роботи – 2020 рік

Рік захисту роботи – 2020 рік

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Навчально-науковий інститут бізнес-технологій «УАБС»

Кафедра міжнародних економічних відносин

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

д.е.н., професор

(науковий ступінь, вчене звання)

Ю.М. Петрушенко

(підпис)

«__» _____ 2020 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ (спеціальність 056 «Міжнародні економічні відносини»)

студенту 4 курсу, групи МЕ-61а

Дунаєва Микити Сергійовича

1. Тема роботи Транснаціональні корпорації і їх роль у сучасних міжнародних економічних відносинах

затверджена наказом по університету від «07» квітня 2020 року № 0516-III

2. Термін подання студентом закінченої роботи «21» червня 2020 року

3. Мета кваліфікаційної роботи дослідження впливу діяльності ТНК на розвиток міжнародних економічних відносин на сучасному етапі

4. Об'єкт дослідження тенденції розвитку системи міжнародних економічних відносин.

5. Предмет дослідження теоретичні та практичні аспекти проблематики взаємодії ТНК та суб'єктів міжнародних економічних відносин

6. Кваліфікаційна робота виконується на матеріалах аналітичних оглядів та звітів міжнародних фінансових та статистичних організацій, центральних банків, даних періодичних видань та наукових публікацій, інформаційно-аналітичних брошур вітчизняних та зарубіжних авторів

7. Орієнтовний план кваліфікаційної бакалаврської роботи, терміни подання розділів керівникові та зміст завдань для виконання поставленої мети

Розділ 1 Теоретичні аспекти розвитку ТНК і особливості їх функціонування _____ 16.04.2020

У розділі 1 розглянути сутність поняття, особливості організаційно-управлінської структури та типи ТНК

(зміст конкретних завдань до розділу, які повинен виконати студент)

Розділ 2 Аналіз впливу ТНК на розвиток світової економіки _____ 12.05.2020

У розділі 2 проаналізувати основні тенденції діяльності ТНК в світі, визначити механізми впливу ТНК на держави та уряди країн, проаналізувати вплив іноземних інвестицій ТНК на розвиток світової економіки

Розділ 3 Проблеми та перспективи діяльності ТНК в контексті розвитку світової економіки _____ + _____ 01.06.2020

У розділі 3 діяльність ТНК як стимулятор розвитку науково-дослідницької та дослідно-конструкторської роботи, проблеми податкового регулювання діяльності ТНК

8. Консультації з роботи:

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Щербина Т.В.		
2	Щербина Т.В.		
3	Щербина Т.В.		

9. Дата видачі завдання: «02» квітня 2020 року

Керівник кваліфікаційної роботи

_____ (підпис)

Щербина Т.В.

(ініціали, прізвище)

Завдання до виконання одержав

_____ (підпис)

_____ (ініціали, прізвище)

ЗМІСТ

Вступ	3
1 Теоретичні аспекти розвитку ТНК і особливості їх функціонування	6
1.1 Поняття, структура та типи ТНК	6
1.2 Історія появи та розвитку ТНК	8
1.3 Індекс ТНІ як критерій визначення ступеню транснаціоналізації корпорацій	12
2 Аналіз впливу ТНК на розвиток світової економіки	15
2.1 Основні тенденції діяльності ТНК в світі	15
2.2 Вплив ТНК на держави та уряди країн	24
2.3 Аналіз впливу іноземних інвестицій ТНК на розвиток світової економіки	30
3 Проблеми та перспективи діяльності ТНК в контексті розвитку світової економіки	44
3.1 Діяльність ТНК як стимулятор розвитку науково-дослідницької та дослідно-конструкторської роботи	44
3.2 Проблеми податкового регулювання діяльності ТНК	50
Висновки	57
Перелік джерел посилання	60
Додатки	71

ВСТУП

У процесі посилення глобалізації та транснаціоналізації господарського життя відбулося значне зростання міжнародного виробництва, яке охоплює майже всі країни світу, характеризується різними видами економічної діяльності, об'єднує різноманітні за своїм походженням ресурси. Рушійною силою системи міжнародного виробництва виступають транснаціональні корпорації (ТНК), які перетворилися в важливий фактор світового господарства. Саме вони відіграють провідну роль в інтернаціоналізації виробництва, розширенні та поглибленні виробничих зв'язків між підприємствами різних країн.

Глобалізація економіки та розширення міжнародних економічних відносин насамперед помітні у зростанні важливості та масштабів діяльності ТНК. На сучасному етапі розвитку світової економіки ТНК є основними суб'єктами глобалізації, їх роль недооцінити неможливо. На даний момент майже неможливо знайти значного процесу в світовій економіці, що відбувався бы без участі ТНК.

В рамках ТНК здійснюється перерозподіл значної частини ресурсів. Їх влада і вплив на інтеграційні процеси обумовлюються концентрацією контролю над такими стратегічно важливими сферами, як фінанси, робоча сила, технології, постачання сировини та компонентів, послуг та збут. Іншими словами, транснаціональні корпорації є основним суб'єктом процесу глобалізації економіки.

Однак на сьогоднішній день існує ряд актуальних питань, які вимагають додаткового дослідження, з огляду на сучасні особливості та тенденції розвитку міжнародного виробництва та ролі пов'язаної з діяльністю ТНК у функціонуванні глобальних ланцюгів створення доданої вартості.

Метою кваліфікаційної бакалаврської роботи є дослідження впливу діяльності ТНК на розвиток міжнародних економічних відносин на сучасному етапі.

Об'єктом дослідження дипломної роботи є тенденції розвитку системи міжнародних економічних відносин.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти проблематики взаємодії ТНК та суб'єктів міжнародних економічних відносин.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

1. Дослідження сутності характеристики ТНК та історичної ретроспективи їх розвитку.
2. Аналіз впливу ТНК на розвиток світової економіки.
3. Дослідження проблематики та перспектив діяльності ТНК в контексті розвитку міжнародних економічних відносин.
4. Виявлення зав'язків економічної діяльності ТНК на економіку країн.

Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, в яких описані поставлені завдання, висновку, списку використаної літератури та додатків.

У першому розділі розглянуто історію виникнення міжнародних корпорацій та етапи їх розвитку, систематизовані та сформульовані поняття ТНК, їх класифікація та відмінні риси. Було описано спосіб підрахунку ступеня інтернаціоналізації ТНК за допомогою індексу ТНІ розробленого ЮНКТАД.

Другий розділ присвячено особливостям розвитку і функціонування ТНК на сучасному етапі. Тут виконано побудову економічної моделі з метою визначення значимості інвестиційної діяльності ТНК для макроекономічних показників держави, на прикладі Нідерландів. Розглянуто приклади негативного впливу ТНК на держави, екологію та суспільство.

У третьому розділі розглянуто проблематику оподаткування ТНК та описано деякі методи використання офшорних зон для зменшення податкового навантаження. Описано перспективи та тенденції ТНК в НДДКР,

проведений аналіз впливу витрат ТНК «HUAWEI» на науково-дослідні роботи на кількість поданих та зареєстрованих патентів.

1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТНК І ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ФУНКЦІОНУВАННЯ

1.1 Поняття, структура та типи ТНК

Загалом сьогодні корпорації які володіють виробничим підрозділами в декількох країнах називають транснаціональними, багатонаціональними, мультиціональними, міжнаціональними, наднаціональними, планетарними, глобальними, світовими, інтернаціональними, міжнародними. Велике різноманіття використовуємої термінології можна пояснюється тим, що при аналізі діяльності для характеристики використовуються різні критерії як кількісного, так і якісного порядку. Однак практично у всіх визначеннях ТНК розглядаються як корпорації, які здійснюють діяльність міжнародного характеру і звідси виходить, що вони є суб'єктами міжнародних економічних відносин.

Визначення поняття ТНК в різних джерелах різняться, але для цілей курсової роботи можна сформувані наступне визначення терміну "транснаціональна корпорація. ТНК - це корпоративна організація, яка володіє або контролює виробництво товарів або послуг принаймні в одній державі, окрім своєї країни базування [1].

Основними характеристиками транснаціональних корпорацій є:

- Великий розмір підприємства, що досягається за рахунок прямих іноземних інвестицій, злитті, спільних підприємств;
- Зазвичай ТНК мають диференційовану систему прийняття рішень і кожне дочірнє підприємство або філія має власний орган регулювання діяльності, відповідно до їх особливостей та оперативних задач, але рішення повинні бути підпорядковані материнській компанії;

- Транснаціональні корпорації шукають ринки збуту по всьому світі та раціонально розміщують виробництва для досягнення максимального прибутку;
- ТНК мають високу конкурентоспроможність порівняно з іншими підприємствами, завдяки швидкій передачі інформації, а також швидкому транскордонним руху капіталу;
- Більшість великих багатонаціональних корпорацій мають певний ступінь монополізації в своїй галузі, через економічну та технічну потужність.

ТНК бувають як «публічними» та і «приватними». Публічні корпорації торгують своїми акціями на фондових біржах або брокерських установах. Покупцями можуть бути фізичні особи, а також юридичні, такі, як банки, страхові компанії та пенсійні фонди. «Apple» - приклад корпорації, що торгує своїми акціями публічно. Приватні ТНК не торгує акціями публічно, такі фірми, як правило, контролюються сім'єю. Прикладом може бути «Cargill», приватна ТНК, яка контролюється двома сім'ями.

Якщо розглядати структура ТНК, то можна виокремити наступні частини:

- Материнська або головна компанія (Наприклад, ВАТ «Газпром»);
- Зарубіжні підрозділи:
 - Дочірні компанії - це філія материнської компанії, яка володіє більше ніж 50% голосуючих акцій (ВАТ ПАО «Газпром нафта»);
 - Внучаті компанії, це філія дочірніх компаній («Нафтова індустрія Сербії»);
 - Правнучаті компанії, це філія внучатих компаній.
- Асоційовані компанії. Основною характеристикою є те, що материнська компанія володіє не більше ніж 50% голосуючих акцій.

Материнська компанія, розташовується в країні походження ТНК, вона здійснює авторитетний, контролюючий, вплив на дочірні та внучаті компанії в інших країнах. В деяких випадках материнська компанія може впливати на

управління асоційованою компанією, навіть при відносно невеликій частині акцій, така ситуація може скластися якщо акції розсерджені серед великої кількості акціонерів і їх частки є меншими ніж частка материнської компанії. Дочірні компанії можуть мати іншу назву, ніж материнська компанія і можуть бути розташовані в будь-якій країні, навіть в тій же країні, що і материнська компанія.

Стиль взаємовідносин між материнськими та дочірніми компаніями, тобто, як здійснюється контроль, відрізняється в залежності від регіону базування головної компанії. Більш офіційний та централізований контроль, як правило, є ознакою американських і меншою мірою європейських корпорацій, більш ліберальний підхід у японських ТНК.

Якщо класифікувати ТНК за характером взаємозв'язку філій, можна виділити наступні типи:

- Горизонтально інтегровані, тобто такі ТНК, філії котрих випускають тотожну продукцію (Наприклад, «Yum! Brands, Inc.»);
- Вертикально інтегровані, це такі ТНК, в яких об'єднуються філії які мають суміжну продукцію (Наприклад, «Ford Motor Company», «Walmart, Inc.»);
- Диверсифіковані, до цього типу відносяться ТНК в коаліції яких поєднуються підприємства з абсолютно різним типом продукції (Наприклад, «Samsung Group», «Hitachi Ltd.»).

1.2 Історія появи та розвитку ТНК

Історія появи транснаціональних корпорацій тісно переплетена з історією колоніалізму. Перші ТНК були створені з метою проведення колоніальних експедицій під егідою європейських монархічних покровителів. До епохи «імперіалізму» більшість європейських колоній, які не були

іспанськими чи португальським, управлялися транснаціональними корпораціями. Витоками перших ТНК були одні з основних колоніальних країн Західної Європи, зокрема Англії та Голландії. Територіального перші ТНК, для просування торговельної діяльності, діяли на Далекому Сході, в Африці та Америці. Першою транснаціональною корпорацією прийнято рахувати, британську Ост-Індську компанія, яка була створена в 1601 році [2], пізніше з'явилася голландська Ост-Індська компанія, яка була заснована 20 березня 1603 року. Голландська Ост-Індська компанія була найбільшою компанією у світі протягом майже 200 років [3].

Ці ТНК займаючись міжнародною торгівлею та розвідкою, створювали колоніальні ринки та виробництва. Без винятку ці ранні корпорації зробили свій вклад в побудову сучасного світу в його звичній формі.

Різний рівень економічного розвитку між метрополіями та їхніми колоніями був досягнений шляхом використання колоніальних ресурсів та експлуатації рабської сили, інвестування прибутку в метрополії. Кінцевим результатом цього процесу стало збагачення колонізаторів та збідніння колонізованих. Деякі ТНК, такі як «Royal African Company» [4], в свій час відзначились тим, що відповідали за логістичну складову атлантичної торгівлі рабами. Однак, період ТНК до появи промислового капіталізму та його наслідків, таких як розвиток фабричної системи, більш капіталомісткого виробничого процесу, не прийнято враховувати, тому його можна вважати «нульовим», або доісторичним етапом.

Першим етапом розвитку ТНК прийнято рахувати період (1870-1930 роки). Цей період ознаменувався пошуком ресурсів, включаючи корисні копалини та захистом або збільшенням своєї ринків збуту для продовольчих товарів, що призвело до транснаціональної експансії компаній з США та кількох країн Західної Європи. 60% інвестицій цих корпорацій було спрямовано на Латинську Америку, Азію, Африку та Близький Схід. За рахунок численних злиттів та поглинань сформувалась монополістична та олігополістична концентрація великих ТНК у основних галузях, таких як

нафтохімія та продовольство. Наприклад, американський гігант аграрної галузі, компанія «United Fruit Company», контролювала 90% імпорту бананів у США до 1899 року, тоді як на початку Першої світової війни «Royal Dutch» та «Shell» тримали 20% загального обсягу видобутку нафти в Росії [5]. Підготовка та безпосередньо Перша світова війна значно посилює позиції ТНК. Науково-технічний прогрес в воєнний та повоєнний період став базою для формування транснаціональних гігантів в автомобільній та авіабудівній галузях.

До другого періоду (1930-1945 роки) стали характерними розвиток ТНК в машинобудівних галузях, особливо військового характеру. Саме на цей період припало значне прискорення промислового розвитку в провідних країнах. Хоча інвестиції ТНК з Європи дещо скоротилися, діяльність американських ТНК сильно розширилася. У Японії цей період був свідком зростання «Дзайбацу», включаючи «Mitsui» та «Mitsubishi». Ці гігантські корпорації, які працювали в союзі з державою Японії, мали олігополістичний контроль над промисловим, фінансовим та торговим секторами країни.

Третій етап (1945-1970 роки) став відзначився повоєнною відбудовою та спробою забезпечити високий рівень життя у провідних країнах. У цей час були зроблені революційні відкриття в сферах аерокосмічних технологій, машинобудування, медицини та фармакології. Позиції нафтовидобувних корпорацій закріпилися як провідні, їх діяльність була зосереджена в регіоні Перської затоки через відкриття там значного запасу нафти. Також цей період ознаменувався розгортання «Холодної війни», для запобігання розповсюдження комуністичних ідей у Азії, Американські ТНК активно направляють ПІІ в країни саме цього регіону з метою побудови «Вітринного капіталізму». Загалом ТНК з США сильно домінували в іноземній інвестиційній діяльності протягом двох десятиліть після Другої світової війни. У 60-х роках банки провідних країн світу вкладали величезні суми грошей для заохочення корпоративних злиттів та поглинань, для концентрації капіталу. До другої половини 60-х років приблизно одна третина світової торгівлі мала

внутрішньо-фірмовий характер. 80% міжнародних платежів за технологічні роялті здійснюються на внутрішньо-фірмовій основі [6].

Четвертий період (1970-1990 роки). Високий рівень транспортного зв'язку, комп'ютеризація стали причиною посилення інтернаціоналізації капіталу та появи ТНК нового типу, а нові рекламні можливості допомогли ТНК розширяти частки ринків. Світова енергетична криза стала причиною перерозподілу ринків між рядом ТНК. В 70-х роках олігополістична консолідація та роль ТНК у світовій торгівлі мали набагато більший масштаб, ніж століття тому. Якщо в 1906 році нараховувалось менше 10-ти ТНК з капіталізацією більше 500 млн. доларів США, то в 1971 році їх вже було 333. Крім того, ТНК стали контролювати 70-80% світової торгівлі в капіталістичній частині економіки [7]. Трендом 80-х років стало значне збільшення інвестицій ТНК у менш індустріалізований світ. Так, інвестиції корпорацій поряд з позиками капіталів транснаціональних банків направилися в економіки нових індустріальних країн. Менш індустріалізовані країни зацікавили ТНК через потенціал для розширення ринку, нижчу місцеву заробітну плату та меншу кількість екологічних обмежень, ніж в материнських країнах.

П'ятий період (1990-н.д.) транснаціональні корпорації, не в останню чергу, за рахунок розповсюдження інформаційних технологій досягли глобального масштабу. Після розпаду соціалістичного блоку, для ТНК відкрилися ринки східної Європи та СНД. До останнього моменту спостерігалось зростання частки руху капіталу та праці, що сприяло розвитку ТНК. Характерною рисою для ТНК цього періоду є участь ТНК у різного роду альянсах. Довгострокове співробітництво двох чи більше ТНК дозволяє досягти високих результатів у збутовій, виробничій та науково-дослідницькій діяльності. Такі країни, як Німеччина, Франція, Японія, США та Великобританія стали основним місцем розташування більш ніж половини материнських ТНК. Саме на ці країни припадає 2/3 сукупного вивозу прямих іноземних інвестицій. На території промислово розвинутих держав розміщено близько 46% усіх філій ТНК, тоді як у країнах, що розвиваються, їх 42% [8].

1.3 Індекс TNI як критерій визначення ступеню транснаціоналізації корпорацій

В 1974 році при Соціальній та Економічній Раді ООН була створена Комісія з ТНК, яка пізніше була реформована в підрозділ Конференції ООН з торгівлі і розвитку - ЮНКАД. З 1990-го року ЮНКТАД для характеристики залученості кожної ТНК в економіку зарубіжних країн ввів таке поняття, як «індекс транснаціоналізації компаній». Цей індекс являє собою засіб для ранжування транснаціональних корпорацій, який використовуються в звітах, періодичних виданнях та інших джерелах.

Пізніше індекс транснаціоналізації ЮНКТАД став використовуватися для характеристики масштабів «зовнішньої економіки», якою володіють окремі країни. Наявність таких зовнішніх економік - важливий засіб підвищення ефективності бізнесу, а також зміцнення позицій країни в міжнародній системі відносин. Індекс транснаціоналізації компаній це сукупний показник, який рахується видячи з трьох компонентів:

- загальних розмірів активів ТНК, в тому числі тих, які знаходяться в зарубіжних філіях;
- загальних продажів ТНК, в тому числі тих, які здійснюються їхніми філіями на закордонній території;
- загальної чисельності зайнятих у всьому комплексі діяльності ТНК.

Розраховується транснаціональний індекс за наступною формулою [9]:

$$Ti = \frac{A1 + R1 + S1}{3} \quad (1.1)$$

Де:

Ti – рівень транснаціоналізації;

A1 – активи за межами країни;

A – загальна сума активів;

R1 – товари/ послуги, що продаються за межами країни;

R – загальна кількість проданих товарів/ послуг;

S1 – кількість працівників за межами країни;

S – загальна кількість працівників.

ТНК також класифікується за кількістю іноземних активів, якими вони володіють, однак рейтинг TNI може суттєво відрізнятись від цього. Наприклад, станом на 2017 рік, «Royal Dutch Shell plc» була найбільшим ТНК за обсягами власності на іноземні активи, 349 млрд. доларів США. Однак вона посіла лише 34-е місце за рейтингом TNI, з індексом лише 74,3%. На відміну від ТНК «Rio Tinto PLC», індексу транснаціональності якої становив 99,3%, що робило її першою компанією в рейтингу TNI, але, за обсягом міжнародних активів, вона знаходиться лише на 30-му місці [10].

За звітами ЮНКТАД, опублікованих за 2001-2017 роках, серед 100 провідних нефінансових корпорацій показують, що інтерес компаній до світового ринку постійно зростав. До 2017 року середня значення транснаціоналізації становить 66,1% (на 13,5% більше, ніж у 2001 році), 84 із 100 компаній мають понад 50% транснаціоналізації (27 компаній більше, ніж у 2001 році), а 34 зі 100 мають більше 75% транснаціоналізації (на 18 більше, ніж у 2001 році) [10].

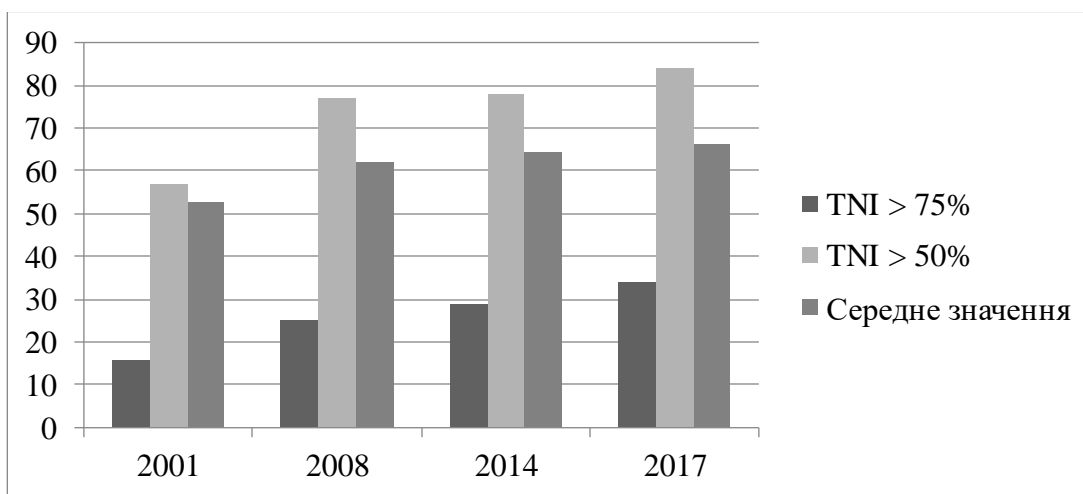

Рисунок – 1.1 Зміни TNI 100 провідних ТНК в 2001-2017 роках [10].

Зараз індекс TNI як критерій дефініції рівня транснаціоналізації ТНК застосовується, в основній своїй масі, у щорічних звітах ЮНКТАД. Дослідження зміни рівня цього індексу дозволяє виявити тенденції розвитку залученості транснаціональних корпорацій в економіки зарубіжних країн.

Таким чином, у першому розділі було сформульовано поняття ТНК. Описано їх класифікацію, розглянуто особливості структурної побудови та взаємодії. З'ясовано передумови появи ТНК та етапи їх розвитку. Виявлено вплив транснаціональних корпорацій на розвиток глобалізації, характерні особливості притаманні галузям діяльності ТНК в певний історичний період. Було описано спосіб підрахунку ступеня інтернаціоналізації ТНК за допомогою індексу TNI. Досліджено розвиток цього індексу за різні роки, особливості його підрахунку.

2 АНАЛІЗ ВПЛИВУ ТНК НА РОЗВИТОК СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

2.1 Основні тенденції діяльності ТНК в світі

Транснаціональні корпорації є одними з найбільших світових економічних інститутів. Приблизна оцінка свідчить про те, що 300 найбільших ТНК володіють або контролюють щонайменше 25% усіх виробничих фондів у світі, вартістю приблизно 5 трлн. доларів США [11]. На частку транснаціональних корпорацій приходить до 2/3 всієї світової торгівлі. 5 найбільших ТНК контролюють більшу частину світового виробництва товарів тривалого користування, літаків, автомобілів, важливих галузей високих технологій. На момент 2017 року під контролем ТНК знаходилися 90% світового ринку пшениці, кофе, кукурудзи, лісоматеріалів, 85% ринку медикаментів, 80% виробництва чаю, 75% - натурального каучуку та бананів [12]. ТНК контролюють більшу частину світових запасів генетичного насіння, а також фінансують 3/4 досліджень біотехнологій у всьому світі, що дозволяє їм отримувати значну фінансову винагороду від патентування [13]. ТНК контролюють приблизно 4/5 всіх існуючих у світі патентів, ліцензій та ноу-хау [14].

В 2016 році ТНК склали 1/3 світового виробництва та ВВП і 2/3 міжнародної торгівлі (Рис. 2.1). Внесок ТНК у світовий ВВП в 2016 році оцінювався у 32%, з них приблизно 1/3 це іноземні філії за кордоном, 2/3 штаб-квартири ТНК та вітчизняні філії в материнських країні.

Якщо проранжувати за чистим доходом ТНК в 2019 році, та порівняти з дохідною частиною бюджету України за той же період, яка становила трохи більше 41,5 млрд доларів США, то Україна не потрапить навіть у топ 120 [16]. Географічні розмахи діяльності деяких ТНК є досить широкими. Так швейцарська ТНК по виробництву електротехніки «ABB» має філії у 140 країнах [17], а британо-нідерландська нафтогазова компанія «Royal Dutch Shell» видобуває нафту в 50 країнах, переробляє в 34, а продає у 101 [18].

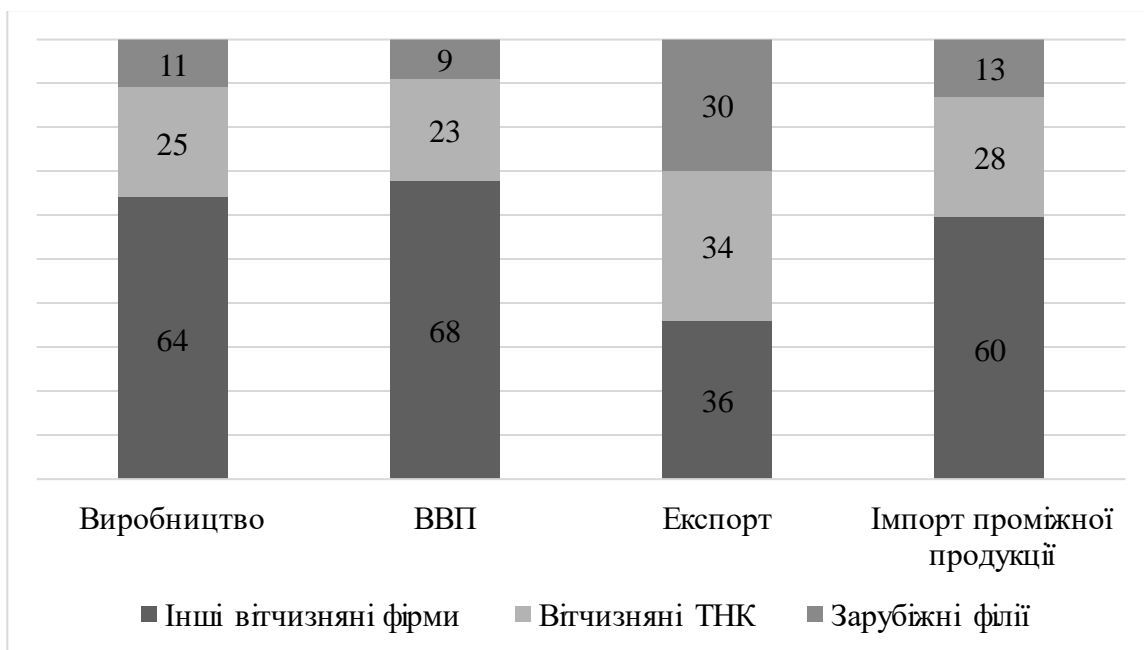

Рисунок 2.1 – Поширеність ТНК у світовій економіці, 2016 рік (%) [15].

Сьогодні транснаціональні корпорації відіграють значну роль у формуванні світової економіки. Наприклад, ТНК в США, яка має найбільшу економіку в світі, вносять непропорційний внесок для національної економіки. Корпорації в США представляють невелику частину, в відносному вираженні, серед американських фірм, менше 1%, але більшу частку ВВП, експорту, імпорту, досліджень та розробок припадає саме на ТНК. Зокрема, материнські компанії США у 2016 році становили понад 24% ВВП приватного сектору та 26% заробітних плат працівникам приватного сектору [19]. Американські ТНК займають більш ніж половину всього експорту в США та понад 40% імпорту [20].

За оцінками ОЕСД [21], в 2018 році ТНК склали половину світового експорту, майже 1/3 ВВП і приблизно четверту частину світової зайнятості.

Збільшення розмірів ТНК, а також їх постійна інтернаціоналізація породжує питання про те, чи не дорівнюють великі ТНК чи, можливо, навіть перевершують країни. З цією ціллю порівнюються доходи держав з доходами корпорацій. Робиться це для того, щоб уникнути подвійного підрахунку, адже ВВП країни дуже складний і обширний показник, який може включати в себе

ВВП самих ТНК, тому порівнювати доходи держави та корпорації набагато доречніше.

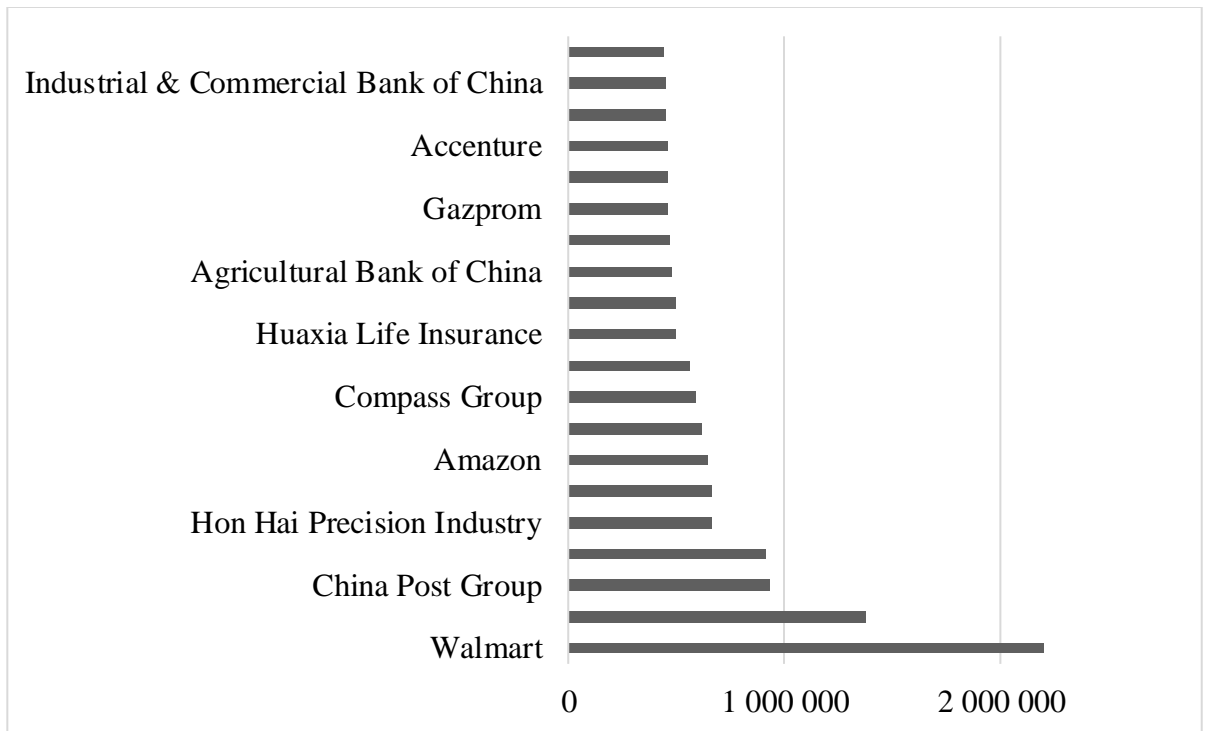

Рисунок 2.2 – 20 найбільших ТНК світу за кількістю працівників в 2018 році [22].

У Додатку Б [23] видно, що у 2016 році за доходами у світові в топ 100 входять лише 29 країн і 71 ТНК. Незважаючи на те, що кількість корпорації явно перевищує кількість країн в цьому рейтингу, держави домінують на лідируючих позиціях. Перші дев'ять позицій займають країни з доходом у розмірі понад 500 млрд. доларів США.

Загалом у другій половині 20 ст. транснаціональні корпорації виступали головним індикатором і провідником глобалізації. ТНК були основними дійовими особами міжнародних валютно-фінансових відносин, що спонукало їх виходити за рамки національних кордонів, що дозволяло їм знижувати витрати, мінімізувати податки і максимізувати прибутки. Однак, останнім часом аналізуючи збільшення трудовитрат в країнах, що розвиваються і рещорінга обробної промисловості, можна зробити висновки про зниження обертів глобалізації. Внаслідок таких тенденцій, поступово буде замінена

традиційна парадигма розвитку світової економіки, заснована на поглибленні світового поділу праці, розвитку все більш детальної спеціалізації.

Вже почався зворотний процес згортання світового поділу праці, перебудови глобальних логістичних ланцюгів. Уповільнення економічної динаміки спостерігається в групі розвинених країн, та країн що розвиваються. Останні зберегли лідерство в темпах зростання ВВП у середньому 4,7% проти 1,7% у розвинених країн в 2012-2017 роках, а також в динаміці ввезення і вивезення ПП [18]. Обсяг міжнародного виробництва зарубіжних філій ТНК, як і раніше збільшується, але темпи його зростання в останні роки знижуються наведено в (Табл. 2.1).

Середньорічні темпи зростання виручки 7,3%, доданої вартості 4,9% і зайнятості 4,9% зарубіжних філій протягом 5 років 2012-2017 були нижче відповідних показників за аналогічний період до 2012 року 9,7%, 10,7% і 7,6% відповідно [24]. Обсяг виручки, доданої вартості та зайнятості зарубіжних філій ТНК у 2017 році збільшився відповідно на 6,1%, 5,3% і 2,8%. Чисельність зайнятих на підприємствах ТНК досягла 73 млн. чоловік, прибутковість ПП, вкладених в закордонні філії в приймаючих країнах знизилась за 2017 до 6,7%. Все це сприяло уповільненню міжнародного руху капіталу. Глобальний потік ПП до 2014 року становив 1300 млрд. долларів США і піднявся в 2015 році до 1921 млрд. долларів, але в 2016 році знову спостерігається його зниження до 1868 млрд. долларів, в 2017 році до рівня в 1430 млрд. долларів США, а в 2018 році до 1188 млрд. долларів.

Таблиця 2.1 – Тенденції інтернаціоналізації у світі за 2015-2017 в млрд. долларів США, тис. робітників, % [25].

Показники	2015	2016	Темп росту 2016/2015	2017	Темп росту 2017/2016
Накопичений ввіз ПП	25665	27663	107,78	31524	113,96

Продовження таблиці 2.1

Показники	2015	2016	Темп росту 2016/2015	2017	Темп росту 2017/2016
Накопичений вивіз ПП	25514	26826	105,14	30828	114,96
Глобальний притік ПП	1921	1868	97,24	1430	76,55
Дохідність ввезених ПП	6,8	7	102,94	6,7	95,71
Загальні активи іноземних філій	94781	98758	104,20	103429	104,73
Дохід	27559	29057	105,44	30823	106,08
Додана вартість іноземних філій	6457	6950	107,64	7317	105,28
Зайнятість іноземних філій	69683	71157	102,12	73209	102,88
ВВП	74407	75463	101,42	79841	105,80

Розглянута тенденція уповільнення економічної динаміки відбилася і на темпах зростання показників діяльності ТНК, що наведені в (Табл. 2.2). У 2018 році топ 100 ТНК посилили свої позиції в міжнародній діяльності в порівнянні з 2017 роком, збільшивши активи і продажі на 8%, хоча тенденція відновлення глобалізації залишилися слабкими. Частка іноземних співробітників і частка іноземних продажів у всьому світі в загальному обсязі збільшилася на 1,2% і 2,2%, слідуючи тренду глобалізації. З 2006 по 2018 рік частка продажів і іноземних активів збільшилася з 57% і 56% до 65% і 62% відповідно [25].

Сьогодні в економіці розвинених країн йде структурна трансформація, пов'язана з «деіндустріалізацією», в результаті появи технологій 3D-друку,

інтернет торгівлі, «хмарних» обчислень, нейросіток, біохімії і біомеханіки, що активно проникають в базові газулі, такі як машинобудування, приладобудування, енергетику, будівництво.

Таблиця 2.2 – Тенденції розвитку топ 100 нефінансових ТНК 2016-2018 роки.

Показники	100 найбільших ТНК в усьому світі				
	2016 р.	2017 р.	Зміни 2017/2016	2018 р.	Зміни 2018/2017
Активи млрд. доларів США					
Іноземні	8 015	8 337	4	9 004	8
Національні	4 875	4 894	0,4	5 491	12,2
Загальні	12 890	13 231	2,6	14 495	9,6
Частка іноземних	62	63	0,8	62	-1,4
Продажі млрд. доларів США					
Іноземні	4 802	4 765	-0,8	5 170	8,5
Національні	2 851	2 737	-4	2 793	2,1
Загальні	7 653	7 502	-2	7 964	6,2
Частка іноземних	63	64	0,8	65	2,2
Зайнятість тис. чоловік					
Іноземні	9 130	9 535	4,4	9 757	2,3
Національні	7 141	6 920	-3,1	6 889	-0,4
Загальні	16 271	16 455	1,1	16 646	1,2
Частка іноземних	56	58	1,8	59	1,2

Склад глобальних компаній значно змінився за останні 6 років. Добувні галузі і торгові корпорації знижують свої позиції. В 2019 в США частка обробної промисловості в ВВП скоротилася до 12%, хоча на неї припадає майже 80% приватних витрат на наукові дослідження і розробки та понад 60% експорту держави [26].

Триваюче розширення міжнародного виробництва ТНК в значній мірі пов'язано з нематеріальними активами та операціями за кордоном, такими як ліцензування і контрактне виробництво. Ранжування 100 найбільших ТНК 2018 року підтверджує цю картину. Зростання зарубіжної виручки 100 найбільших ТНК випереджає зростання їх зарубіжних активів і співробітників за кордоном, що дозволяє припустити, що ТНК можуть охопити зарубіжні ринки з меншим операційним присутністю. Крім того, в списку 100 найбільших компаній виробничої промисловості, які зазвичай характеризуються більшою капіталоємністю, переходять на більш низькі позиції, а деякі з них вийшли з цього списку [27].

За даними індексного фірми FTSE, прибуток понад 100 найбільших ТНК з розвинених країн за останні 5 років впав на 25%, в той час як прибуток вітчизняних фірм виріс на 2% [28].

Основоположним питанням при дослідженні і аналізі ТНК сьогодні є питання про те, чи впливає цифровізація на зміну стратегій інтернаціоналізації ТНК. Існує теорія, що цифровізація може привести до зниження ПП, оскільки вона дозволяє ТНК працювати в глобальному масштабі і розташовуватися на ринку без фізичної присутності. Прикладом тому можуть бути цифрові компанії, такі як «General Electric» з платформою «Predix» і новачки, такі як «Uber» та «Airbnb». В період з 2012 по 2017 рік деякі цифрові компанії вирости більш ніж на 100% в порівнянні з співставним зростанням існуючих ТНК [29]. Кількість цифрових корпорацій серед 100 найбільших ТНК продовжує зростати. Рейтинг 2019 року включає 15 цифрових і 7 телекомунікаційних ТНК [4]. Серед цифрових ТНК з ринковою капіталізацією понад 500 млрд. долларів США знаходяться «Microsoft», «Apple» та «Amazon».

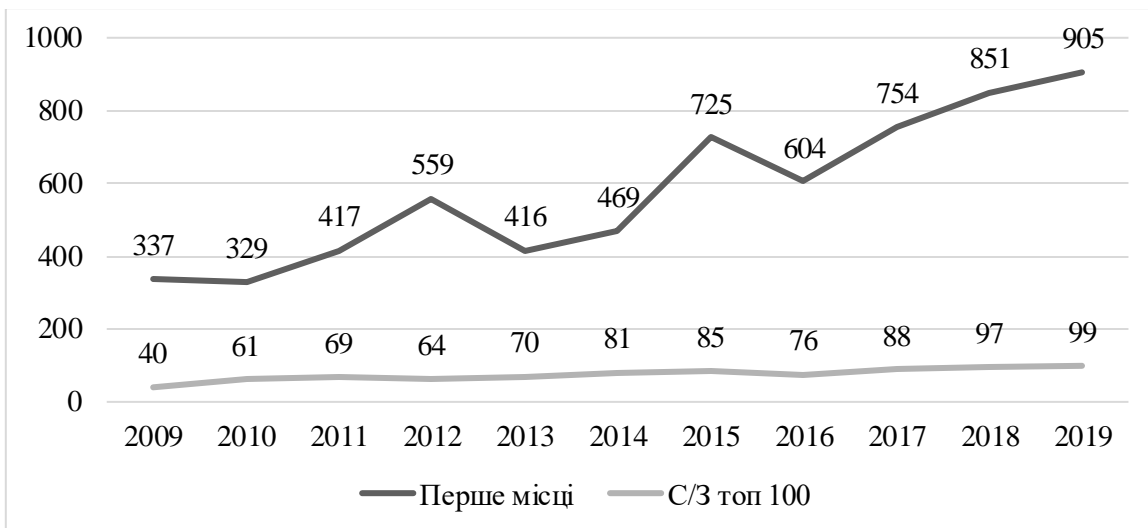

Рисунок 2.3 – Капіталізація найбільших цифрових ТНК за період 2009 по 2019 в млрд. доларів США [30].

Якщо розглядати актуальну ситуацію з державними ТНК, тобто такими транснаціональними корпораціями, відповідно до класифікації ЮНКТАД, якими держава або державні інститути володіють принаймні 10% активів чи є найбільшим акціонером, тобто мають можливість впливати на діяльність підприємства або навіть контролювати їх.

Число державних ТНК в 2019, як і в 2017 році, налічується близько 1500 одиниць. На сьогодні, трохи більше 1/3 всіх державних ТНК складають європейські державні ТНК і ще 45% припадає на країни, що розвиваються в Азії, в тому числі 18% - на Китай. Число державних ТНК в списку 100 найбільших світових корпорацій збільшилася з 15 до 16 відносно попереднього періоду. У цей список входять 5 державних ТНК Китаю і 11 з інших країн.

Активність державних ТНК в сфері злиттів та поглинань істотно сповільнилася. У 2018 році на частку державних ТНК припадало близько 4% від вартості глобальних угод в сфері злиттів та поглинань після поступового зниження зі середнього показника більше 10% в 2008-2014 роках. Державні корпорації проявляли інтерес в основному до таких галузей, як комунальні послуги, видобувна промисловість і фінансові послуги [27].

За період 2015-2018 років у телекомунікаційних та інших ТНК зайнятість залишалася практично на одному рівні з активами і операційними доходами, що демонструє, цифровізація в цих групах до сих пір не зачіпала робочих місць. На відмін від цього, співробітники технологічних ТНК збільшувалися приблизно на 5% щорічно з 2015 по 2018 рік. Цей темп приросту приблизно відповідає збільшенню виручки, але значно нижче, ніж збільшення загальних активів, яке в середньому складало 11% на рік [31]. Це вказує на те, що, хоча ТНК з традиційними видами діяльності створюють більше робочих місць у міру їх зростання, джерела корпоративної цінності переходять від праці до капіталу, тобто зайнятість знижується.

Вже сьогодні ТНК переходять на виробничі потужності, розташовані близько до споживачів, вони приходять на заміну раніше поширеним підприємствам-гігантам в країнах з дешевою робочою силою. Наприклад, китайська ТНК «Tencent» перетворилась в дуже активний інвестиційний холдинг, який посилив свої позиції за рахунок фінансування азіатських технологічних стартапів. У 2017 році «Tencent» більш ніж в 3 рази збільшив міжнародні активи, увійшовши в топ 100 світових ТНК. Сінгапурська «Broadcom Limited» по розробці напівпровідникової продукції, що має спільну штаб-квартиру в Сінгапурі і в Каліфорнія, здійснювала поглинання конкурентів протягом останніх 5 років, але в 2017 операція з придбання компанії по розробці та дослідженню бездротових засобів зв'язку «Qualcomm» в Сполучених Штатах не була здійснена. Ця угода могла б стати найбільшою технологічною угодою в історії, 142 млрд. дол. США [32]. В 2020 Американський «Boeing» анулював угоду щодо створення спільного підприємства з виробництва пасажирських регіональних літаків з бразильської компанією «Embraer». Ціна угоди між «Boeing» та «Embraer» оцінювалася в 4,2 млрд. доларів США [33].

Загальносвітові тенденції протекціонізму сприяють децентралізації глобальних ланцюжків вартості. Набирають оберти цифрові ТНК, які намагаються створити власні складові частини свого бізнесу і екосистем, в

яких вони оперують. Наприклад, найбільша компанія в світі, що продає товари і послуги через Інтернет, «Amazon», у 2018 році інвестувала в активи які обслуговують корпорацію, в роботизовані склади, службу доставки та власну парк вантажних автомобілів і авіакомпанію [27].

Звичайно, зворотній процес перенесення виробництв з регіонів з дешевою робочою силою і скорочення ланцюжків доданої вартості, які формують ТНК, займе тривалий час в результаті неготовності багатьох країн до ресурсного перебудови промисловості. Країни, що розвиваються, особливо Китай, нарощують особисте виробництво, особливо у фінансовій сфері, паралельно залучаючи іноземні компанії, але прагнучи придбати права на інтелектуальну власність і створити робочі місця для свого населення.

2.2 Вплив ТНК на держави та уряди країн

Транснаціональні корпорації займають важливе місце на міжнародній арені не тільки як економічні суб'єкти, вони також є політичними акторами, які активно беруть участь державній політиці та втручаються в неї. Багато в чому беззаперечним є те, що держави та ТНК взаємозалежні. Корпорації покладаються на державу щодо забезпечення безпеки та права власності, щоб мати можливість здійснювати господарські операції. У той же час держави також залежать від корпорацій через працевлаштуванням своїх громадян та отримання податків.

Вплив ТНК на країни, особливо в менш індустріально розвиненому світі, виявляється не лише у впливі на економіку. Вплив ТНК також відобразився у готовності та здатності корпорацій до прямого впливу на політику країни, працевлаштовуючи державних чиновників, беручи участь у важливих комітетах з прийняття національної економічної політики, здійснюючи фінансовий внесок у політичні партії та хабарництво. Крім того, ТНК активно

залучають допомогу урядів розвинутих країн для захисту їх інтересів у менш розвинених країнах. Іноді складаються випадки, коли ситуація виходить із під контролю ТНК, в такому разі не виняткові звернення за допомогою до озброєних сил. Наприклад, у 1954 році в рамках аграрної реформи президент Гватемали, Хакобо Арбенса, видав наказ щодо націоналізації земель, зокрема земель що належали ТНК «United Fruit Company» [97]. Залучившись підтримкою уряду США, на Гватемалу було здійснено військове вторгнення з подальшим поверненням землі корпорації.

Одним з найвідоміший прикладів втручання ТНК у політичні справи суверенної держави, відбувся на початку 1970-х, коли «International Telephone and Telegraph» (ІТТ) запропонували ЦРУ США 1 млн. доларів для фінансування виборчих кампаній опонентів кандидатури Сальвадора Альєнде на виборах в Чилі. «ІТТ» продовжували лобіювати уряд США щодо сприяння протистоянню Альєнде через економічний тиск, включаючи припинення кредитування та підтримку конкурентів Альєнде [89]. Після того, як мідні шахти в Чилі, що належать фірмам «Kennecott Utah Copper» та «Anaconda Copper», були націоналізовані і з'явилася очевидна загроза для активів ІТТ, уряд США підтримав військовий переворот Аугусто Піночета.

Розкриття діяльності «ІТТ» щодо підриву Алленде допомогло оперативним ініціативам ООН розробити проект «Кодекс поведінки ТНК» з метою встановлення деяких рекомендацій щодо корпоративної поведінки. Цей крок був частиною більш загального занепокоєння щодо масштабів економічного та політичного впливу корпорацій. Однак такі протидії були незначними та тимчасовими перешкодами для збільшення економічної могутності ТНК.

Так в наші дні в Демократичній Республіці Конго (ДРК) ТНК своїми діями дестабілізують ситуація та отримують з цього преференції. ДРК це одна з країн Центральної Африки яка багата на колумбіт-танталіт, корисну руду, необхідну для виготовлення певних частин гаджетів. ДРК забезпечує їм 1/3 попиту всього світ [89]. Ціна кілограма колумбіт-танталіту в необробленого

вигляді на західних і азійських ринках досягає 100 доларів США за кг, в обробленому вигляді 3500 доларів за кг [90], в той час як місцеве населення отримує не більше 80 доларів за роботу протягом місяця. Бандформування і повстанські групи з сусідніх країн таких як: Уганда, Замбія, Бурунді, Руанда та інших, забезпечуються зброєю з боку ТНК. З 1996 року в Конго триває локальний конфлікт, який вже забрав життя близько 5 млн. людей [91].

У жовтні 2002 році група експертів ООН звинуватила 85 ТНК країн які є членами ОЕСД в порушенні основних принципів використання національних природних ресурсів ДРК [92]. Однак, відповідно до офіційної позицією «Світового фонду дикої природи», такої проблеми не існує.

У листопаді 2004 року Бельгійська комісія розслідувань подала скаргу на 4 бельгійські ТНК, звинувативши їх в незаконній експлуатації надр країни і участі в колумбіт-танталітовій торгівлі [93]. За повідомленням комісії, колумбіт-танталіт імпортувався з ДРК до Бельгії через Руанду, а деякі бельгійські ТНК безпосередньо брала участь у фінансуванні повстанського руху «RCD-Goma» [94]. Слід відзначити, до 60-х років ДРК була колонією Бельгії.

Окрім того, ТНК при можливості вдаються до використання недосконалості законодавства та слабкості влади. Так, в Кот-д'Івуар, країні західної Африки, основного постачальника какао бобів у світі, активно застосовується труд дітей. Постійно фіксуються випадки використання рабської сили. Наприклад, проти «Nestle» та «Cargill» у США ведуться судові розслідування щодо використання рабської трудової сили неповнолітніх [96].

Загалом останні 20 років можна характеризувати посиленням регіональної економічної інтеграції, лібералізацією багатьох міжнародних ринків. Прагнучи зменшити бар'єри для торговельних та інвестиційних потоків капіталу, ТНК активно лобіювали створення угод на кшталт Європейської угоди про єдиний ринок, Північноамериканської угоди про вільну торгівлю (NAFTA) та інших угод про режими торгівлі. Для ТНК так

звана вільна торгівля зменшує державні обмеження на їх рух і дає можливість збільшення прибутку.

Небажання або нездатність національних урядів контролювати ТНК ї не сприятливо впливає на здоров'я людей та навколишнє середовище. Діяльність ТНК звичайно підводять працівників та громади до безлічі небезпек для здоров'я та екології. Доволі часто діяльність призводить до катастроф, наприклад, такий як викид газу в індійській філії американської корпорації «Union Carbide» в Бхопалі. Ситуація в Бхопалі є лише найбільш відомим сумнозвісним прикладом того коли, діяльність дочірньої філії в країні, що розвивається, була організована недбало на відмін від виробництва на батьківщині. Якщо аварія в Індії нанесла шкоду в більшій мірі людському населенню, то аварія на нафтовидобувній платформі «Deepwater Horizon» спричинила розлив нафти, який став одним з найбільших техногенних лих за негативним впливом для екологічної системи [95].

Проте катастрофи це лише видима частина негативного впливу ТНК, яка відволікає увагу від більшої, регулярної шкоди для екології та населення. Наприклад, безпосередньо, або опосередковано пов'язана з ТНК діяльність, генерує більше половини парникових газів [34], що мають найбільший вплив на глобальне потепління. ТНК контролюють 50% усього видобутку та переробки нафти, аналогічну частку видобутку, переробки та збуту газу і вугілля [35]. Крім того, ТНК практично тримають монополію на виробництво та використання озоноруйнуючих хлорфторвуглеводнів та пов'язаних з ними сполук. В другій половині 1990-х, 20 найбільших міжнародних компаній, що виробляли пестициди, контролювали 94% світового ринку цієї продукції, а 20 провідних виробників алюмінію, 90% світового виробництва бокситу, який має сильний негативний вплив на навколишнє середовище [36].

Сьогодні існують екологічно розвинені країни, наприклад, скандинавські, вони регулярно вдосконалюють екологічне законодавство, постійно розвивають та впроваджують технологічні інновації на користь навколишнього середовища. Однак, ТНК спрямовують свої інвестиції в

країни, що розвиваються, екологічне законодавство яких, як правило, слабке та відстале. Деякі малорозвинені країни, для отримання інвестицій готові внести необхідні зміни, щоб мати конкурентну перевагу серед інших країн.

Найважливішим в діяльності ТНК, у політичній сфері, є взаємодія та підтримка контактів з виконавчою, законодавчою та судовою системами, центральними та регіональними органами управління, провідними політичними партіями, громадськими організаціями та засобами масової інформації. Це досягається ротацією кадрів між ТНК та найважливішими державними установами країни, активною участю корпорацій у виборчому процесі та лобювання інтересів компанії. Міжнародна діяльність ТНК змушує їх постійно вирішувати питання зовнішньої політики, шляхом проведення власних зустрічей та переговорів з главами країн без підтримки органів зовнішньої політики.

ТНК активно приєднуються до місцевого політичного процесу в країнах, де вони працюють. Їх представники входять до національних асоціацій виробників, де вони мають можливість зв'язатися з керівниками регіональних органів влади. ТНК можуть безпосередньо займатися політичною діяльністю будучи включеними в галузеві асоціації та комітетами з політичних дій. Корпорації зазвичай фінансують певні місцеві політичні партії, які також впливають на політику приймаючої держави. Для досягнення особистих цілей, ТНК не гребують вдаватися до брудних корупційних схем, один з прикладів - випадок з хабарництвом «локгідський скандал» [37]. Американська компанія «Lockheed Martin», яка спеціалізувалася на виробництві літаків, з ціллю продажу своєї продукції за кордон, відрядила представників давати великі хабарі чиновникам Німеччини, Італії, Нідерландів та Японії. Комітет закордонних справ США виявив та оприлюднив докази хабарів. Розслідування незаконної діяльності корпорації «Lockheed Martin» призвело до подальшого розкриття корупційних схем в Греції, Франції, Єгипті, Мексичі, Саудівській Аравії та Філіппінах. Покази менеджерів «Lockheed Martin» про дачу хабарів в міжнародному масштабі викликали судові розбирання, які тривали понад 10

років. Було виявлено, що корупції досягла вищих рядів чиновників різних країн. Особливо це торкнулося Японії, де за звинуваченнями в отриманні 2 млн. доларів США на лаву підсудних потрапив прем'єр-міністр Какуей Танака, а його партія втратила 40-річну монополію влади [38]. В Італії, президент Джованні Леоне виявився також замішаним в цій справі. Безліч європейських чиновників вищого рангу позбулися своїх постів. При цьому сама компанія «Lockheed Martin» відбулася лише відставкою топменеджерів.

Французький нафтовий гігант «Elf», нині «Total», в 1990-х роках відзначився у гучному скандалі. Було виявлено, що ця корпорація фінансує лідерів Анголи, Габону, Конго, Камеруну та інших країн Африки і колишнього СРСР [39]. Метою підкупу урядовці високого рівня було отримання прав на нафтоносні території. Наприклад, у Камеруні «Elf» контролювали 2/3 всіх нафтових концесій. Керівництво «Elf» також давали хабарі німецьким політикам для отримання привілеї при покупці в 1992 році східнонімецького нафтоперегінного заводу [40].

Жорстка конкурентна боротьба та прагнення до максимального прибутку змушують керівництво ТНК стежити за діяльністю своїх конкурентів та контролювати всі світові процеси. З цією метою більшість провідних ТНК створили для цього спеціальні розвідувальні та контррозвідувальні підрозділи з тими ж формами та методами роботи, як і державні спецслужби. Для роботи в цих підрозділах зазвичай приймаються колишні працівники силових структур, а колишні високопоставлені працівники органів державної розвідки часто обираються на посаду керівника спецслужб корпорацій. Найбільш розвинена ця практика в США, де навіть отримала власну назву «Вашингтонська карусель». Наприклад, директор ЦРУ Джон Макконен після своєї відставки працював на «ІТТ» [41].

Іноді спецслужби ТНК отримують різну політичну та економічну інформацію, яка недоступна для іноземних служб чи розвідки провідних держав. Служби розвідки корпорацій займаються не лише збиранням даних, а й їх обробкою та прогнозуванням розвитку політики в тих регіонах та країнах,

де вони мають свої інтереси. Наприклад, аналітики американської корпорації «Amoco Corporation» змогли передбачити повалення Мохаммеда Реза Шах Пахлаві в Ірані за 4 місяці до Ісламської революції в 1979 році. В результаті цього прогнозу компанія вчасно перенесла свою діяльність з Ірану в інші країни і понесла менші втрати під час антиамериканського повстання ніж вони могли бути [42][43].

Спецслужби корпорацій та країн доволі часто співпрацюють. Наприклад, деякі взаємозв'язки між американськими ТНК та ЦРУ фіксуються та регулюються юридичними нормами. ЦРУ навіть мала спеціальний відділ зі зв'язку з ТНК для підтримки постійних контактів з американськими корпораціями. Співпраця між корпораціями та спецслужбами виявив Едвард Сноуден, який оприлюднив деталі щодо державної програми «PRISM», прийнятої Агенцією національної безпеки США у 2013 році [44].

Існують навіть зворотні приклади, коли на держслужбу беруть людей з бізнесу і ці чиновники починають лобіювати інтереси свого колишнього роботодавця. Наприклад, Дік Чейні, який займав пост гендиректора і голови ради директорів нафтовидобувної компанії «Halliburton», в 2000 році став віце-президентом США. Після цього «Halliburton» отримала багато вигідних підрядів в Іраку, причому деякі без тендерів [45]. Існує теорія, що Чейн нацькував президента Джорджа Буша почати війну проти Іраку виключно в інтересах великих нафтових компаній.

2.3 Аналіз впливу іноземних інвестицій ТНК на розвиток світової економіки

Транснаціональні корпорації - один з найважливіших елементів сучасної міжнародної економіки. Вони безпосередньо впливають на нові тенденції в

міжнародному бізнесі, глобальну конкурентоспроможність на міжнародних ринках, а також на економіку держав, націй.

Чисельні ТНК з багатьма дочірніми компаніями ведуть бізнес по всьому світу. Такі фірми розширюються за кордоном насамперед через прямі іноземні інвестиції, чия мета - досягти часткового або повного контролю над маркетингом, виробництвом чи іншими об'єктами в іншій економіці. ПІІ можуть проявлятися в придбанні існуючих підприємств «brownfield» або будівництво нових об'єктів «greenfield».

Зарубіжна експансія часто супроводжується злиттями, поглинаннями або міжкорпоративними альянсами з фірмами інших національностей. Наприклад, 12 жовтня 2015 року американська корпорація Dell придбала акції компанії EMC за 67 мільярдів доларів [46], згодом це об'єднання стало всемогутньою бізнес-мегаструктурою. Такі злиття свідчать про глобальну централізацію та концентрацію капіталу на глобальній. Поглинання провідних компаній досягло такого рівня, коли багато корпорацій змушені викуповувати власні акції у інших власників, уникаючи потенційного поглинання конкурентами. Наприклад, компанія General Motors витратила 10,6 мільярда доларів за 2018 рік на викуп власних акцій, для забезпечення власної безпеки [47].

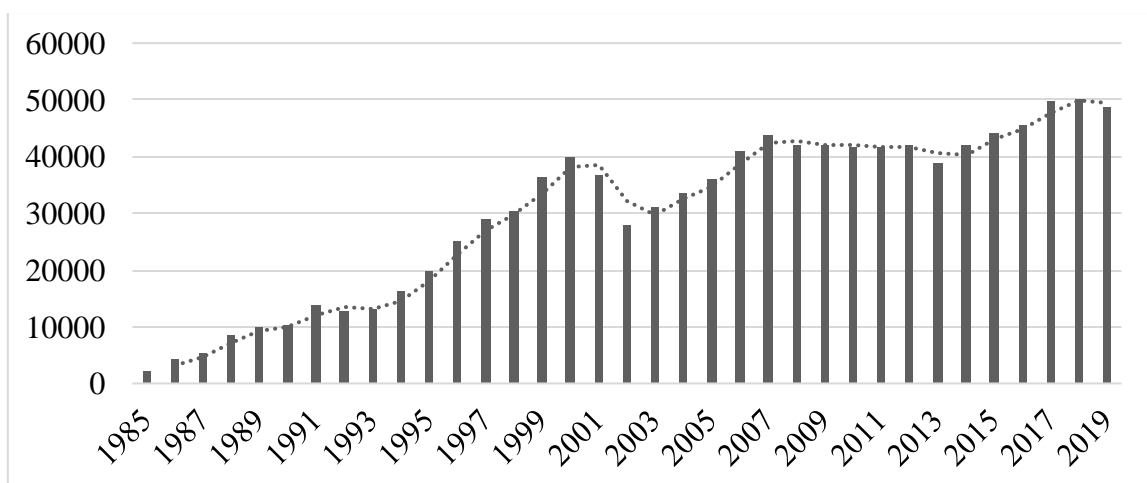

Рисунок 2.4 - Злиття та поглинання 1985-2019 роки в млрд. доларів США.

Основною ознакою сучасного етапу інтернаціоналізації корпорацій є зростаюча кількість транскордонних злиттів та поглинань. На (Рис. 2.4) показано динаміку, як злиття та поглинання в усьому світі зросли з приблизно 500 млрд. доларів США на рік на початку 1990-х до пікових 5000 млрд. доларів США у 2007 та 2015 роках [48].

Події пов'язані з епідемією COVID19 та карантинними методами призвели до різкого падіння об'ємів злиттів та поглинань в першому кварталі 2020 року (Рис. 2.5). Через форс мажорні обставини значну частину угод було заморожено. Інвестори не відмовляються від угод, але остерігаючись потенційних економічних ускладнень в майбутньому змушені їх відстрокувати.

Аналізуючи актуальну ситуацію можна спрогнозувати, що об'єми злиттів та поглинань нормалізуються лише в наступному році, оскільки немає посилення щодо зміни ситуації з епідемією у передбачуваному майбутньому. Суворі карантинні заходи будуть впливати на зовнішню та внутрішню політику держав, яка скажется на діяльності ТНК.

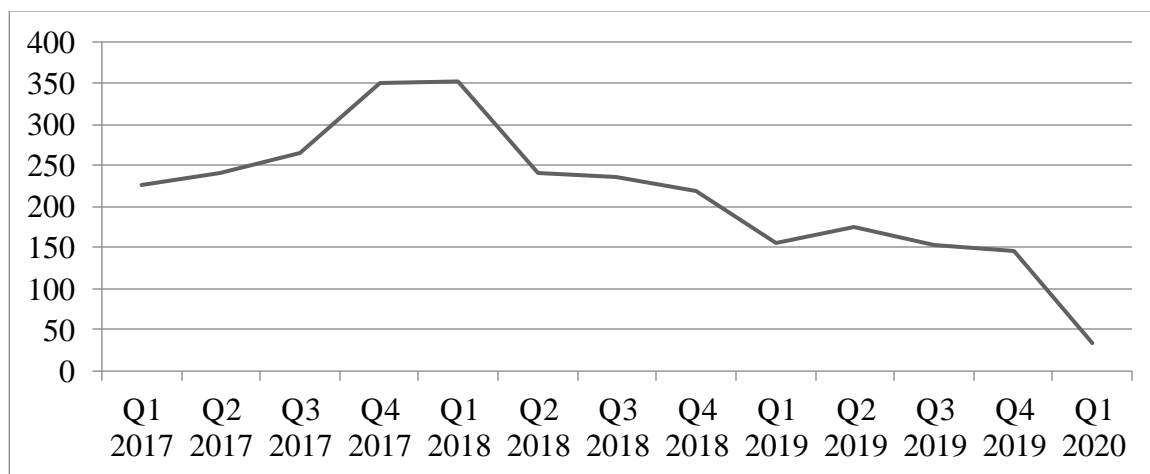

Рисунок 2.5 – Об'єм злиттів та поглинань за кварталами 2017 – 2020 рік [49].

В даний час загальні іноземні інвестиції ТНК відіграють важливу роль, не меншу ніж торгівля. Причиною іноземних інвестицій часто є вияв інтересу до природних ресурсів приймаючих країн, спрямованих на забезпечення

постачання виробництв сировиною. Наприклад, за рахунок іноземних інвестицій Японія отримує 60% мідної руди, 50% нікелю і 40% бокситів, а США, отримує всі імпорتنі фосфати, мідь, олово та 75% залізної і марганцевої руди [50].

ЮНКТАД провело дослідження факторів інвестування ТНК [51], в якому ряд ТНК поділили на 3 групи. Перша група представляла собою ТНК легкої промисловості. Для цієї групи №1 характерним при виборі напрямку ПІІ була країна в якій сировинна база є найбільш прийнятною для виробництва. Для групи №2 відносилися машинобудівельні та логістичні корпорації, вони в пріоритет ставили близькість ринків та пов'язаних з основною діяльністю фірм. До групи №3 відносилися хімічна, електронна та металургійна промисловості, представники цих корпорацій більш рівномірно розподілили пріоритети серед аспектів, що впливатимуть на їх діяльність в приймаючій країні. Розподіл вибору промислових груп ТНК відображено на радіолокаційна діаграмі (Рис. 2.6).

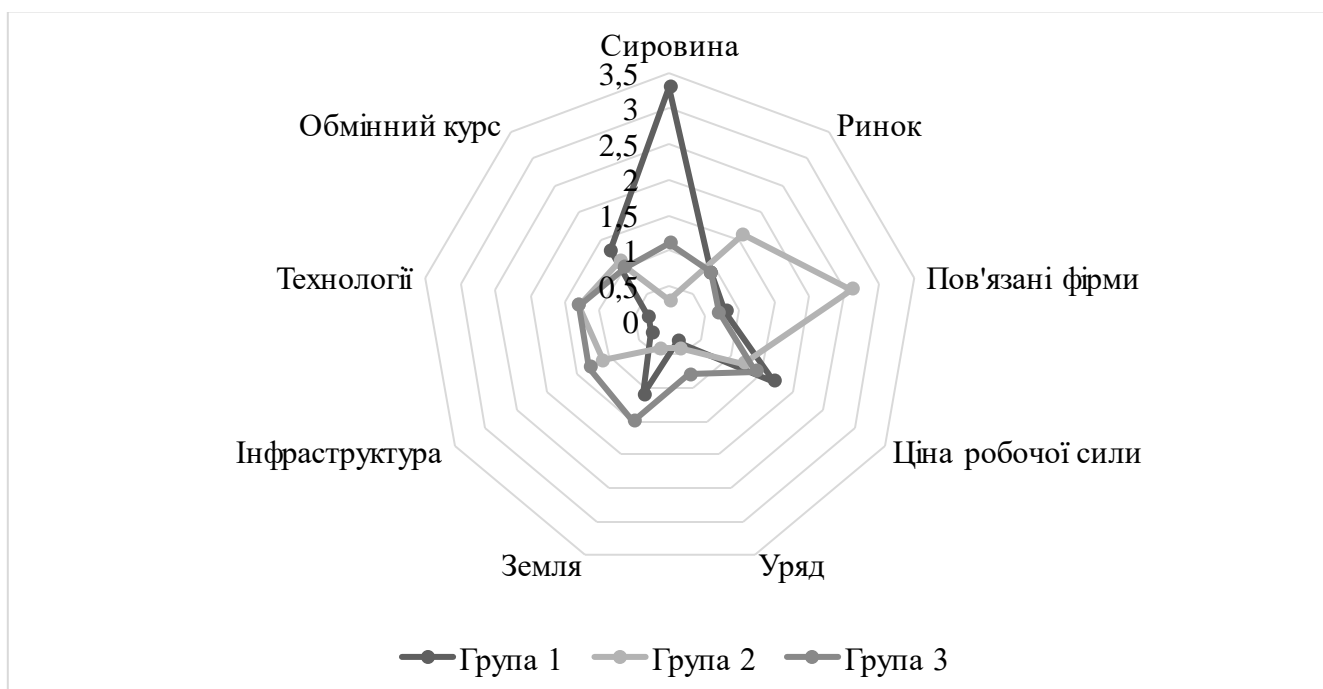

Рисунок 2.6 – Радіолокаційна схема середнього відсотка частоти вибору кожної промислової групи ТНК щодо ПІІ відносно причин впливу (%).

Згідно цього ж дослідження, основними аспектами для ТНК при виборі іноземних місць для вкладення ПІ є наявність та ціна робочої сили. Крім того, дослідження вказує, що близькість до ринків, сировини та постачальників є важливими критеріями для ТНК будь якої спеціалізації. В той же час видно, що детермінанти, пов'язані з входом на ринок чи його розташуванням, важливіші, ніж переваги, пов'язані з політикою, та факторами, що стосуються ведення бізнесу.

Рисунок 2.7 – Причини ТНК для розгляду ПІ [51].

Подібне дослідження «Глобальної інвестиційної конкурентоспроможності» проводилось під егідою Світового банку [52]. Представники 754-х ТНК відзначили, що політична стабільність, сприятливе для бізнесу регуляторне середовище та великий розмір внутрішнього ринку є критично важливими фактори при прийнятті рішень про ПІ.

Діяльність транснаціональних компаній привертає велику увагу політиків, оскільки уряди прагнуть залучити прямі іноземні інвестиції. Інвестиції ТНК сприяють зростанню та зайнятості за рахунок створення нових робочих місць, реалізації нових інвестицій, залучення нових технологій та

дозволяють приймаючим економікам інтегруватися та модернізуватися у глобальних ланцюгах вартості.

На прикладі Нідерландів було досліджено вплив інвестицій ТНК на економіку країни. Центральний банк Нідерландів щоквартально та щорічно публікує достатньо детальні звіти щодо джерел інвестицій, також протягом останніх 8-ми років Нідерланди займають лідируючу позицію серед приймаючих країн в Європі [53].

З 2010 по 2017 рік в Нідерландах спостерігалось збільшення притоку ПІІ [54][55][56]. У 2017-2018 році відбувся спад, причиною якого стало впровадження заходів щодо обмеження інвестицій та посилення податкових правил податкової експансії. Міністерство фінансів на чолі з міністр фінансів Менно Снел під тиском інших країн змушені змінювати іміджу Нідерландів як офшорної зони для великих транснаціональних компаній. Саме тому в останні роки там запроваджуються зміни у фіскальній політиці, які роблять Нідерланди менш привабливими для вводу коштів в офшорні потоки.

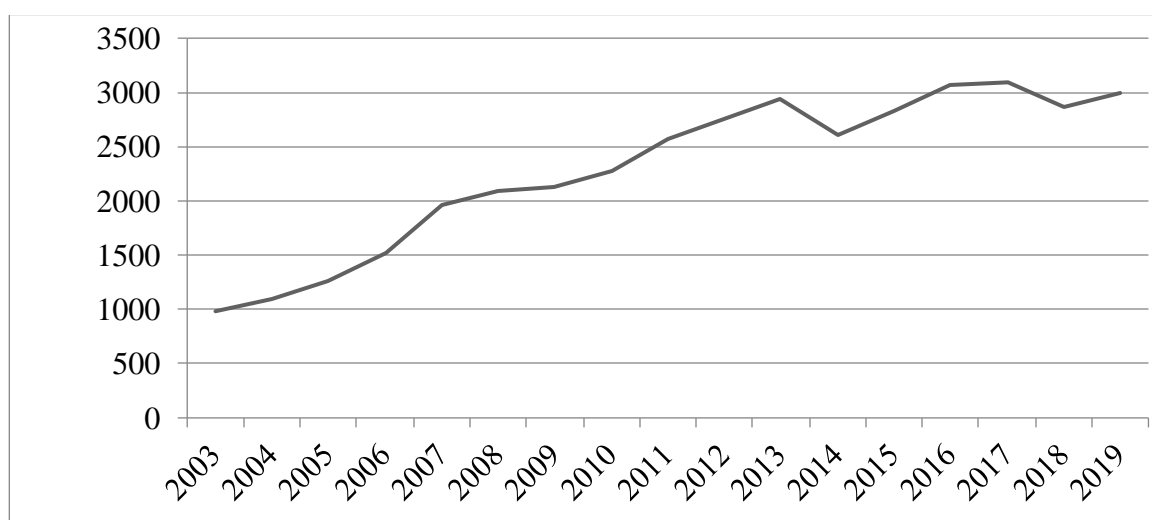

Рисунок 2.8 – Надходження ПІІ від ТНК в Нідерланди в млн. Євро [54][55].

При розгляді графіків ВВП та ПІІ ТНК можна побачити, що тенденції до росту та спаду мають певну схожість.

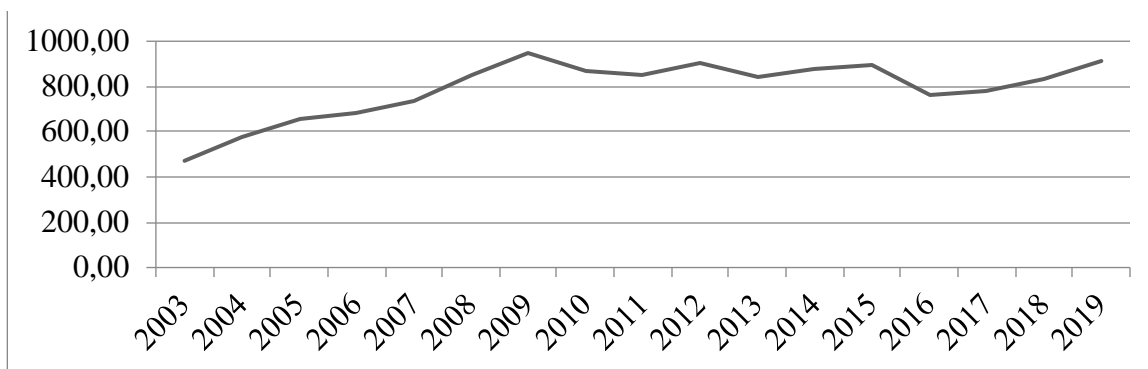

Рисунок 2.9 – ВВП Нідерландів з 2003 по 2019 роки в млрд. доларів США [57].

Якщо детально роздивитися галузі в які інвестують ТНК в Нідерландах, можна побачити, з 2003 по 2010 роки основна частина інвестицій приходилась на роздрібну торгівлю, банки або бізнес послуги. В 2011 році ця ситуація змінилася через впровадження нових законів оподаткування діяльності компаній [58]. Нова система оподаткування більше не потребувала від ТНК вводити свої гроші в офшори через фінансові установи, пільгове оподаткування торкалося всіх галузей.

Саме з 2011 року відбувся перерозподіл потоків інвестицій, ініціатива перейшла від роздрібної торгівлі, банків та бізнес послуг перейшла до виробничої, видобувної та нафтохімічної промисловостей.

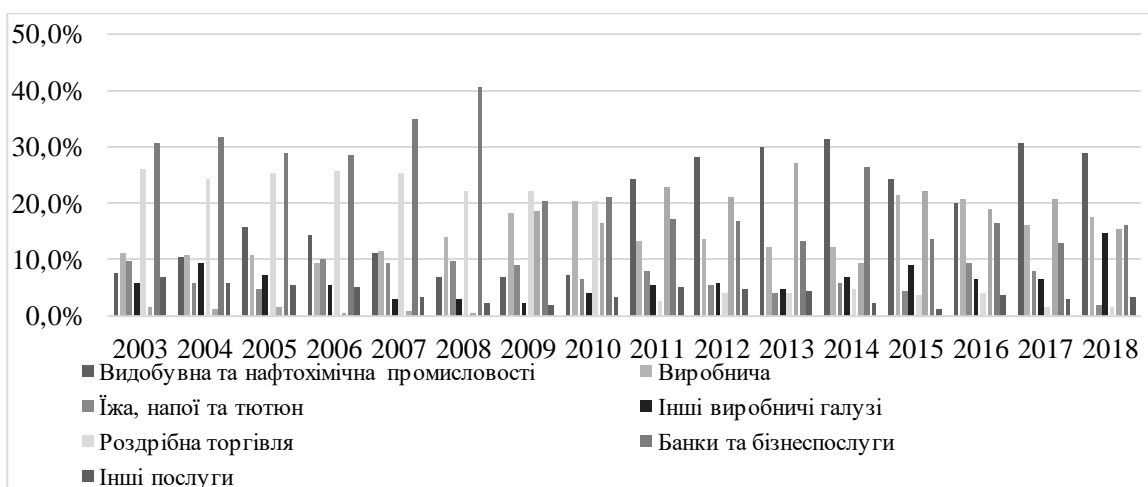

Рисунок 2.10 – Розподіл ПІІ ТНК серед галузей Нідерландів с 2003-2018 роки у % [58].

Для виявлення взаємозалежності ряду основних макроекономічних показників Нідерландів та об'ємів інвестицій в економіку ТНК, було проведено розрахунок кореляції та парної регресії. В якості один з основних макроекономічних показників системи національних рахунків були обрані ВВП та ВНП, середня заробітна плата та кількість робочих місць як індикатори соціального та економічного стану економіки Нідерландів, ставка податку на прибуток підприємств як чинник впливу на свободи ринкової діяльності підприємств.

Кореляція є найпростішим емпіричним способом визначити ступінь, з яким значення двох змінних пропорційні між собою. В результаті обчислень було розраховано, що коефіцієнт кореляції інвестицій ТНК до ВВП, ВНП, середньої ЗП та кількості робочих місць знаходиться в на рівні від 0.7 до 0.9, що вказує на високу пряму залежність цих показників. Обчислення коефіцієнта кореляції інвестицій ТНК до ставки податку на прибуток підприємств в Нідерландах показав від'ємне значення -0.89, що вказує на високу обернену кореляцію.

Знаючи, що обрані показники мають емпіричну взаємозалежність, щоб отримати більш глобальні та детальні дані статистичного дослідження додатково було проведено парний регресійний аналіз. Для розрахунку був обраний метод розрахунку регресії двофакторного рівняння, оскільки крос-кореляційний коефіцієнт обраних показників був високий, використання регресії багатфакторного рівняння призвело б до отримання спотворених даних, тому з метою визначення впливу об'ємів інвестицій ТНК в економіку Нідерландів на кожний з попередньо обраних параметрів розрахунок регресії проводився окремо від інших.

Парна лінійна регресія дозволяє моделювати взаємозв'язок між значеннями однієї вхідної незалежної (об'єм інвестицій) і однієї вихідної залежної змінної (один з вище перелічених параметрів). Незалежні змінні інакше називають регресорними або предикторними, а залежні змінні –

критеріальними. Регресійний аналіз проводився за допомогою Microsoft Excel та вбудованої утиліти «Аналіз даних».

Коефіцієнти детермінації R^2 у випадку розрахунків знаходиться в діапазоні від 0.59 до 0.83, це означає, що розрахункові параметри моделі на більше ніж 59% пояснюють залежність між досліджуваними параметрами. Чим вище коефіцієнт детермінації, тим краще модель. Нормований R^2 це скоригований коефіцієнт детермінації. Нормований R^2 це скоригований коефіцієнт детермінації.

Значення t - статистики слугує для перевірки нульових гіпотез про те, що справжнє значення коефіцієнта регресії або вільного члена дорівнює нулю. Поряд з основною гіпотезою висувуються альтернативну гіпотеза про нерівність нулю досліджуваного параметра в генеральній сукупності. Отриманні в результаті розрахунків значення t – статистики відповідають умовам задачі і вказують на значимість значень обраних параметрів.

P -значення розраховується з метою виявлення ймовірність отримати для даних розрахунків ймовірнісної моделі розподілу значень випадкової величини. Загальноприйнята позиція, що P -критерій при значенні менше 0,05 задовольняє потреби моделі і не статистично значимим.

Таблиця 2.3 – Результати регресійного аналізу макроекономічних показників Нідерландів за 2003-2019 роки відносно інвестицій ТНК в економіку Нідерландів [57][62][63][64][65][66].

		ВВП	ВНП	Середня ЗП	Податку на прибуток	Робочі місяця
Множинний R		0,770915	0,879728	0,8312801	0,8921346	0,9139713
R-квадрат		0,59474	0,773921	0,6910266	0,79590414	0,8353436
Нормований R-квадрат		0,5625	0,758849	0,6704284	0,78229775	0,8243665
t- Статистика	Y-перетин	-1,467633	-5,35445	18,782490	11,0572277	31,294222
	Перетин параметру	4,687642	7,165786	-5,7920533	-7,64819425	-8,723463
P-Значення	Y-перетин	0,162341	8,03E-05	7,8231E-12	1,3115E-08	4,4543E-15
	Перетин параметру	0,000291	3,25E-06	3,5522E-05	1,4916E-06	2,9185E-07

Результати розрахунків детермінації залежних і незалежних змінних відображає лише математичну залежність змінних, а не причинно-наслідкові зв'язки, але з високою долею вірогідності можна стверджувати, що інвестиції ТНК в економіку Нідерландів мають достатньо високий вплив на макроекономічні показники.

Додатково було проведено розрахунок коефіцієнту кореляції для основних галузей економіки Нідерландів. Згідно (Рис. 2.10) з 2011 року значна частина інвестицій ТНК припадає на виробничу та транспортну галузі, сферу послуг. За період 2003-2018 років коефіцієнт кореляції об'ємів інвестицій до об'ємів надходжень від відповідної галузі ВВП знаходиться в межах від 0,7 до 0,8, що вказує на високу пряму залежність цих показників.

На момент 2018 року загалом 23717 ТНК працювали в економіці Нідерландів. Приблизно 42% мали нідерландські материнські компанії, ця частка зменшується з 2010 року, коли 60% ТНК у Нідерландах були національними [59].

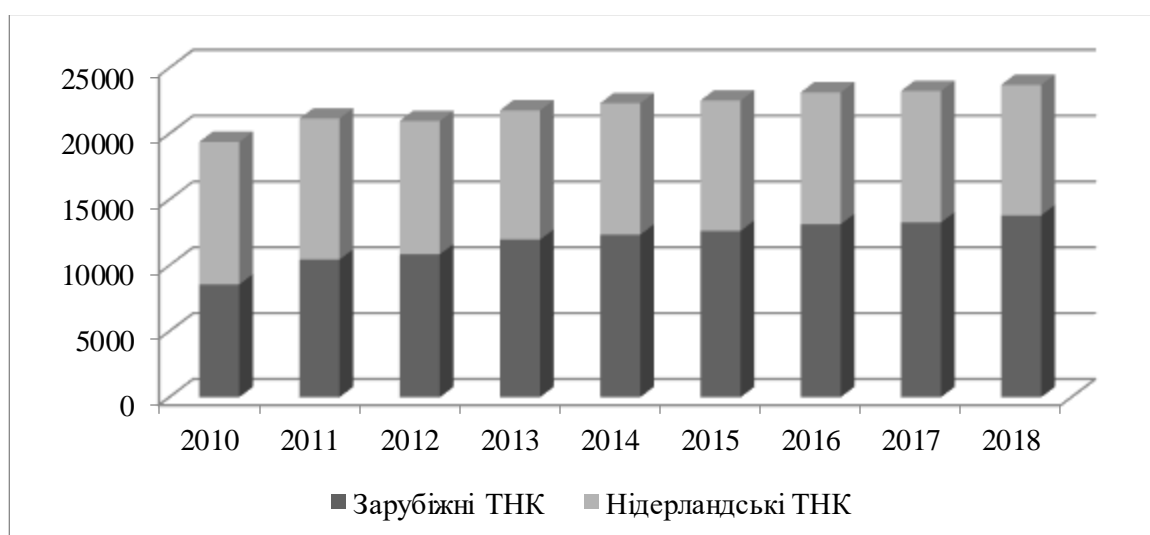

Рисунок 2.11 – Кількість зарубіжних та нідерландських ТНК в економіці Нідерландів з 2010 по 2019 рік [59].

Незважаючи на зниження кількості материнських ТНК у Нідерландах, постійно спостерігається зростання зайнятості у транснаціональних

компаніях. Кількість робочих місць у ТНК в 2017 році збільшилась на понад 26% порівняно з 2010 роком, що корелює з тим що об'єм ПІІ в 2018 відносно 2010 збільшився майже на 35%. Загалом всі ТНК забезпечили понад 2,3 млн. робочих місць у Нідерландах в 2018 році.

Рисунок 2.12 – Кількість зайнятих в Нідерландах з 2010 по 2018 рік, в тис. чоловік [54][55][60].

У 2018 році ТНК давали робочі місця 37% від загальної кількості зайнятих у Нідерландах, ця частка збільшилась на 26% відносно 2010 року. Найбільша частина робітників ТНК задіяна в енергетичній та видобувних галузях, понад 60% від загальній кількості [54][55][59]. Транснаціональні компанії створюють основну частину зайнятості в виробничій та транспортних сферах залучаючи більше половини робітників в цих галузях, це співпадає з тим, що об'єми інвестицій в ці галузі є найбільшим з 2011 року. Зайнятість ТНК є найменшою у галузях будівництва і житла та харчових заходів.

Існує загально прийнята позиція, що інвестиції ТНК спонукають зростання економіки та допомагають малорозвиненим країнам подолати бідності. Однак необмежене зростання вільної торгівлі та інвестицій, поширене на даний момент, це той самий розвиток, який призводить до надмірного використання земельних і природних ресурсів, забруднення

повітря, води та ґрунту, руйнування озонового шару, глобального потепління та утворення звалищ з токсичними відходами. Корпоративні стратегії домінують над характером та динамікою міжнародної економічної та політичної системи. Гігантські фірми, відповідальні лише за себе, інтегрують суспільства в аморфну масу, в якій люди втрачають контроль над власним життям і піддаються експлуатаційній діяльності фірм.

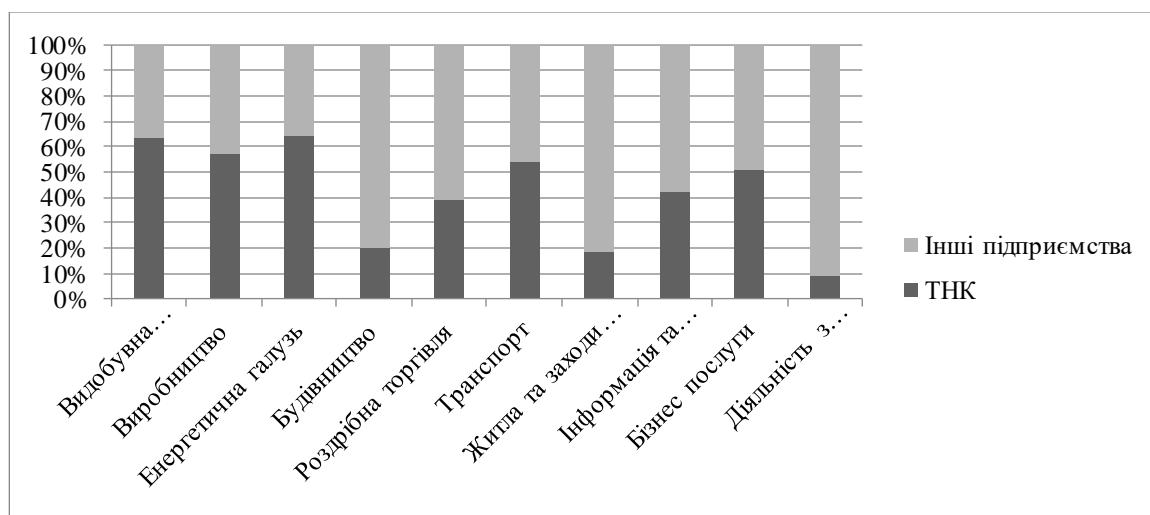

Рисунок 2.13 – Частка робітників ТНК та інших підприємств за галузями в 2018 році [54][55][59].

Однак, деякі країни можуть контролювати ПІІ, наприклад, Китай вимагає партнерства з місцевими фірмами або спеціального узгодження з інвесторами для певних видів інвестицій, хоча деякі з цих обмежень були скасовані у 2019 році. [61] Аналогічно комітет з іноземних інвестицій США ретельно перевіряє іноземні інвестиції, так в 2020 році в США було накладено заборону на діяльність російської корпорації «UC Rusal».

За період з 2003 по 2016 роки згідно в багатьох країнах відзначається посилення тенденції до захисту внутрішнього ринку (Рис. 2.14). Серед нормативних змін регулювання ПІІ, прийнятих в 2016 році, 26% носили обмежувальний характер, в 2003 році кількість нормативних змін в напрямку посилення регулювання або введення нових обмежень на інвестиції становило

лише 6%. Звичайно, більшість заходів щодо ПП та залучення іноземного бізнесу залишаються спрямованими на лібералізацію ділового середовища, але якщо подивитися ретроспективно, то частка заходів, що обмежують ПП, продовжує зростати, а частка «ліберальних» заходів - падає.

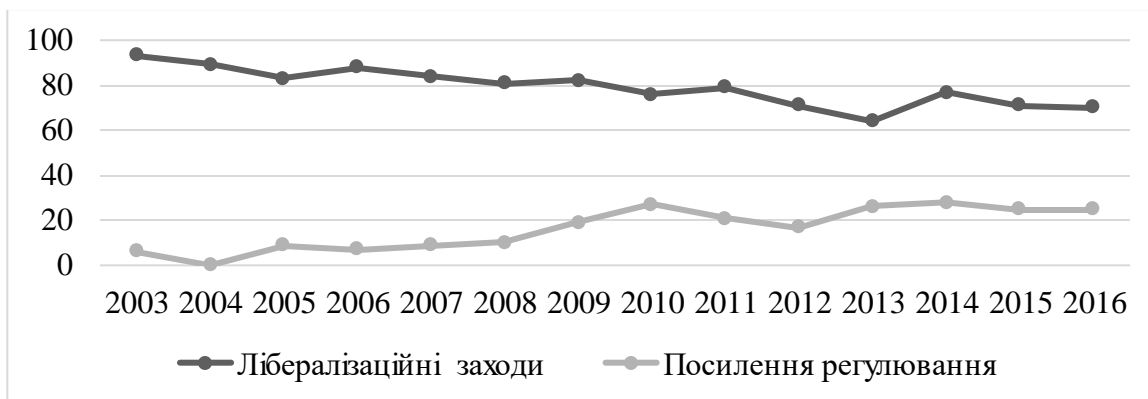

Рисунок 2.14 – Заходи країн щодо регулювання [25].

Одним з основних напрямів для інвестицій є науково-дослідницькі та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР). ТНК в автомобільній і технологічних галузях розширили свої іноземні активи в середньому на 10-20%, оскільки вкладали значні кошти в розробку нової продукції [25].

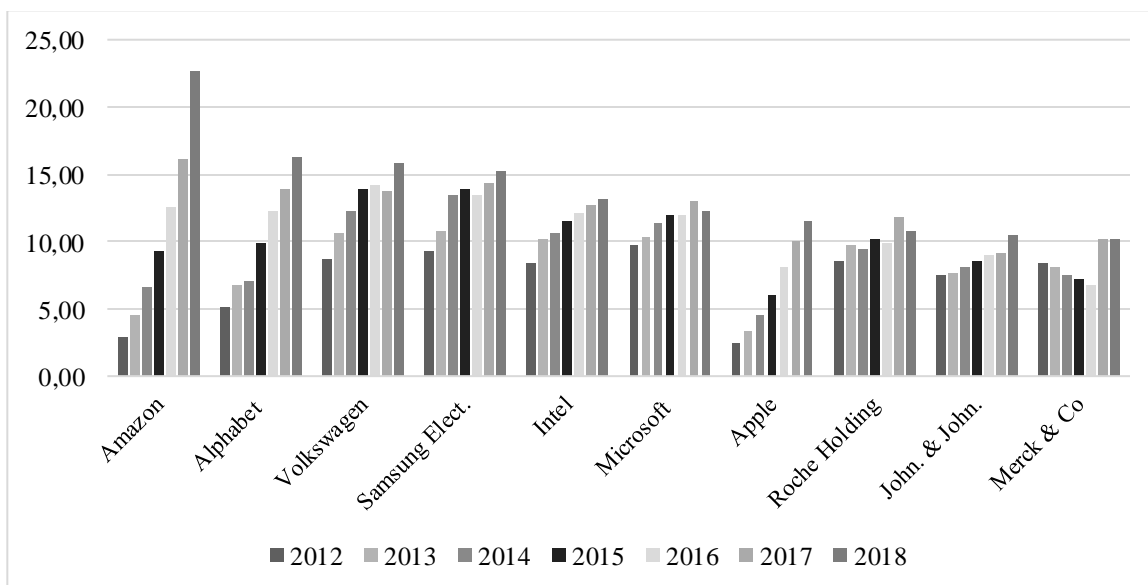

Рисунок 2.15 – 10 найбільших ТНК за інвестиціями в НДДКР в млрд. доларів США [68].

Згідно досліджень консалтингової фірми «Strategy&» [68], ТНК які входять до 100 найбільших, а за період з 2012 по 2018 показують однієї з найшвидших темпів приросту, роблять значну частину інвестицій саме у НДДКР.

Так у другому розділі було проведено дослідження присвячене особливостям розвитку та функціонування ТНК на сучасному етапі. Виявлено тенденції щодо розвитку ТНК в даний момент, основні галузі в яких є високій вміст ТНК, їх вплив на ці галузі. На основі статистичних досліджень сформовані можливі напрями розвитку ТНК в майбутньому. Розглянута негативна роль впливу ТНК на держави та регіони, екологію та суспільство. На прикладі Нідерландів розглянуто вплив діяльності ТНК на ряд макроекономічних показників, виявлено залежності цих показників від потоків та об'ємів ПІІ від ТНК. Проведено парний регресійний аналіз в результаті якого було підтверджено припущення про високий вплив ПІІ на ВВП, ВНД, зайнятість населення та ряд інших показників.

3 ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

3.1 Діяльність ТНК як стимулятор розвитку науково-дослідницької та дослідно-конструкторської роботи

Коли світ перейшов до «економіки знань», стратегічна роль для ТНК почала займати НДДКР. Напрацювання ТНК в цій сфері відіграють вирішальну роль у їх глобальній конкурентоспроможності. Розвиток НДДКР є стратегічними питаннями для успіху ТНК в глобальному бізнес-середовищі.

Сьогодні лабораторії та наукові центри ТНК здійснюють основну частину наукових досліджень та розробок. Значний внесок у розвиток сучасних технологій ТНК зробили завдяки співпраці з науковими центрами. Такі центри часто створюються університетами, а провідні промислові корпорації прагнуть їх фінансувати. Розмір фірми має визначальний фактор при НДДКР. Малі фірми мають меншу ймовірність брати участь у дослідницькій співпраці на відміну від ТНК. Менші фірми не володіють внутрішніми ресурсами, такими як поглинальний потенціал та фінансування для налагодження співпраці. Розробка нових продуктів зазвичай пов'язана з великими постійними витратами та інвестиціями.

ТНК активно приймають участь в НДДКР, бо це дає їм очевидні конкурентні переваги. На користь цього свідчить те, що більше 80% реєстрації патентів пов'язано з ТНК [70]. На відмін від малих підприємств, ТНК можуть дозволити собі витрати на НДДКР, бо мають вигоду від економії на масштабі, розподіляючи витрати на НДДКР на глобальні продажі, об'єднуючи глобальну купівельну спроможність над постачальниками та використовуючи свої технологічні та управлінські ноу-хау в усьому світі з мінімальними додатковими витратами. Крім того, ТНК можуть використовувати свою глобальну присутність для того, щоб скористатися дешевими послугами праці, доступними в певних країнах, що розвиваються, та отримати доступ до

спеціальних можливостей НДДКР, що знаходяться у передових зарубіжних країнах.

Уряди країн, зацікавлені в стимулюванні інноваційної діяльності в їх межах, для них це надходження валюти, створення висококваліфікованих робочих місць, підвищення престижу. У різних країнах докладається багато зусиль для спроби створити свої «Кремнієві долини». ТНК у високотехнологічних та низькотехнологічних галузях усвідомлюють переваги, що виникають завдяки авангарду нових технологією.

У 2018 році ряд ТНК, що входять до списку 100 найбільших ТНК за ЮНКТАД, інвестували в НДДКР понад 300 млрд. доларів США, що становить більше 1/3 від усіх фінансових витрат на НДДКР в світі. Найбільше всіх на НДДКР витрачають ТНК в технологічній, фармацевтичній та автомобільній галузях. Обсяги міжнародного інвестування як нові, так і вже існуючі проекти НДДКР постійно зростають. За останні 5 років ТНК оголосили о 5327 науково-дослідних проектах за межами своїх національних ринків, що становить понад 6% від усіх заявлених нових інвестиційних проектів, причому минулі 5 років цей показник був нижче і не перевищував 4000. На країни, що розвиваються і країни з перехідною економікою припадає 45% таких проектів. Більшість проектів ПІІ, пов'язаних з НДДКР, здійснюються не в галузі фундаментальних досліджень, а в сферах з відносно меншою доданою вартістю, проектуванні, розробках і випробуваннях [27].

На прикладі компанії «Huawei» було досліджено вплив ТНК на НДДКР. «Huawei» має майже 85000 підтверджених патентів, більше 90% патентів припадає саме на винаходи [71]. За патенти на винаходи «Huawei» займають перше місце в світі серед інших ТНК. За останні 10 років компанія інвестувала в НДДКР вже більше ніж 600 млрд Юанів.

Важливість та впливовість НДДКР лише одної ТНК «Huawei» демонструється тим фактом, що більшість технологічних стандартів, ноу-хау та патентів, які регулюють телекомунікацію 3G, 4G та 5G належать саме

«Huawei». Як наслідок, хоча деякі країни не купують товари безпосередньо у «Huawei», вони активно використовують основні патенти цієї ТНК.

У 2019 році виручка від продажів «Huawei» склала 858,9 млрд. Юанів, збільшившись на 19,1% відносно 2018 року [71]. Ріст продажів компанії ідеально демонструє вплив інвестицій в НДДКР на ТНК, та навпаки. За 2019 рік «Huawei» витратила 131,7 млрд. Юанів на НДДКР, що склало 15,3% від загального доходу компанії за той же період [71].

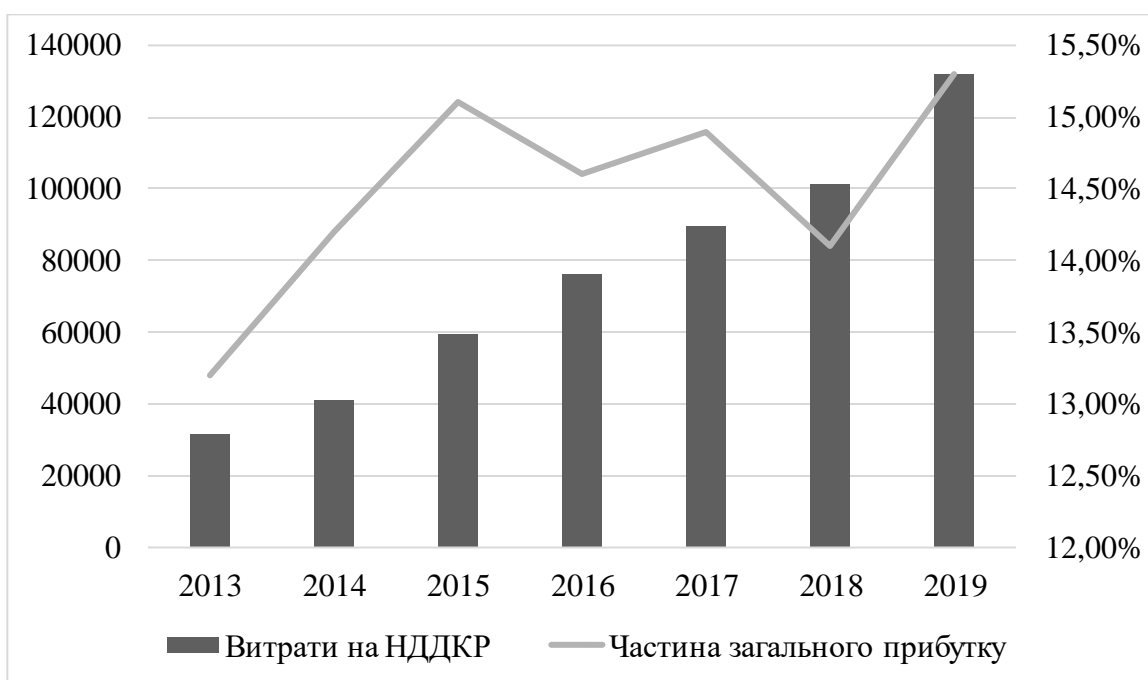

Рисунок 3.1 – Витрати на дослідження і розробки «Huawei» в млрд Юанів за 2013-2019 роки і їх частка в загальному обсязі виручки в % [71][72][73][74].

Збільшення витрати «Huawei» на НДДКР призводить до збільшення кількості заявок на патенти від неї, це видно за (Рис.3.1 та Рис.3.2). Патентування «Huawei» збільшилися на 28,3% за 2019 рік відносно 2018, тоді як Південно Корейський «Samsung» зріс на 14,8%, а «Apple» на 5,9% [75]. За період з 2015 до 2019 року «Huawei» отримала понад 1,4 млрд. доларів США [76] доходів від ліцензування, що вказує на те, що НДДКР дозволяє отримувати прибутки ТНК не тільки за рахунок технологічних переваг перед конкурентами, а й пасивно через зареєстровані патенти.

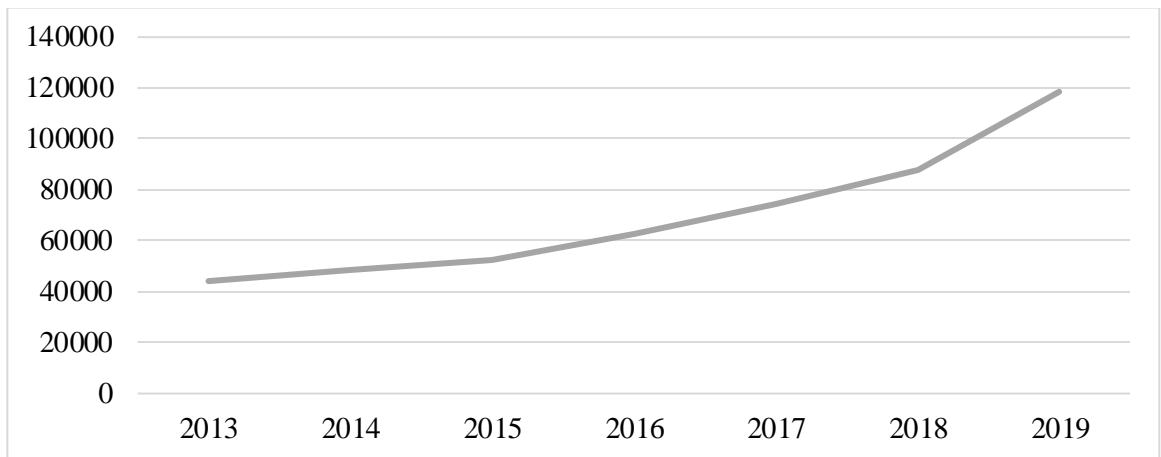

Рисунок 3.2 – Загальне накопичення патентів «Huawei» на 2013-2019 роки [71][75][76].

Загалом у 21 столітті ТНК виявили вагомі причини для проведення НДДКР на ринках країн, що розвиваються, особливо на найбільшому за розмірами та потенціалом для розвитку – Китаї. Підтримка уряду Китаю разом з привабливістю країни стали результатом для сплеску НДДКР в цьому регіоні.

Наприклад, китайська автомобільна індустрія являла собою державну монополію, під жорстким контролем місцевого самоврядування до другої половини 1980-х років. Основними виробниками автомобілів в Китаї були «FAW» (First Auto Works) та «NAF» (Nanjing Automobile Factory) які виробляли обмежений спектр продукції. Основними споживачами продукції були майже виключно державні установи та державні компанії.

У середині 1980-х років уряд Китаю для задоволення зростаючої потреби в авто дозволив імпорт автомобілів. Згодом законодавчо було дозволено створення приватних підприємств за умов державного контролю, або сумісного з державою керівництва.

Намір уряду полягав у швидкому розвитку автомобільної галузі, отримання технологій та патентів від закордонних компаній. «Volkswagen» у 1984 році підписав угоду з урядом на виробництво автомобілів на місцевому рівні у спільному підприємстві, яке спочатку використовувалось в основному

для складання транспортних засобів. Вже на початку 1990-х років з хвилюю більшого економічного відкриття Китаю, національний уряд дозволив в більшій кількості виробників авто увійти на ринок Китаю. Тоді «Volkswagen» вже був чітким лідером ринку, працюючи через спільне підприємство «SAIC». Ринок автомобілів ріс досить швидко, і в 2010 року спільні підприємства «Volkswagen» безпосередньо в Китаї виробляли понад мільйон автомобілів на рік.

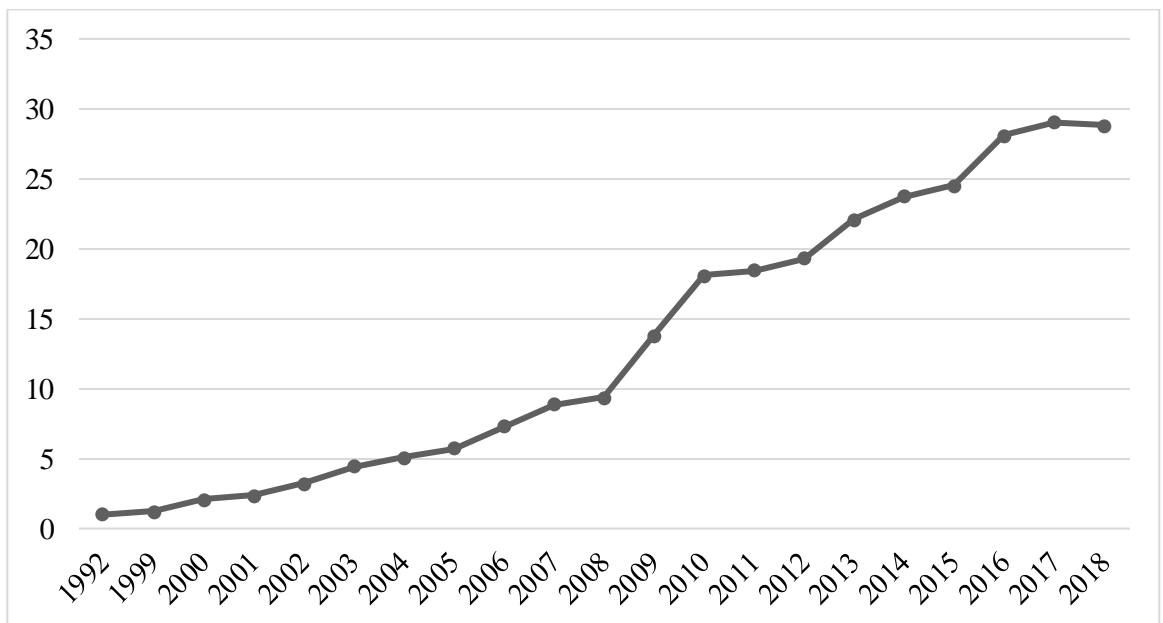

Рисунок 3.3 – Кількість вироблених авто в КНР з 1992-2018 роки в млн.

[77].

«Volkswagen» проводить значну НДДКР в Китаї, з його науково-дослідним центром у Шанхаї. Протягом багатьох років «SAIC» вів науково-дослідні роботи, в основному для автомобілів, що виробляються на місцях. В 2018 році «Volkswagen» відкрив «Центру майбутнього Азії» в Пекіні [78]. Цей науково-дослідний центр розробляє спектр автомобільних технологій для використання в усьому світі, включаючи ключові технології електромобілів. Сьогодні в Китаї нараховується близько 6322 автовиробників [77].

Ще одним прикладом може бути НДДКР американської корпорація «Apple». Китай є одним з найпривабливіших ринків для виробництва

електроніки. Дешева робоча сила та більше ніж 90% розвіданих запасів рідкоземельних металів, які використовуються для виробництва батарей і іншої електроніки, які за китайським законодавством вивезти в необробленому вигляді практично неможливо – роблять його епіцентром, куди направляють свої інвестиції зацікавлені ТНК.

В 2010 році «Apple» зіткнулася з низкою невдач у Китаї, починаючи від вторгнення на частку ринку місцевих конкурентів «Huawei» та «Xiaomi», до вимог, щоб продукція компанії відповідала вимогам програмного законодавства Китаю. Ці невдачі були явно проблемою для «Apple», оскільки Китай є другим за величиною ринком після США і за прогнозами мав бути головним джерелом доходу в майбутньому. Значну частину комплектуючих «Apple» виробляє в Китаї, а прив'язаність до сировини робить Китай життєво важливим для «Apple» як ринку збуту, так і ключового пункту виробництва продукції. Так у 2017 році «Apple» виділив 500 млн. доларів США на створення науково-дослідних центрів у Пекіні, Шанхаї, Шеньчжені та Сучжоу [79].

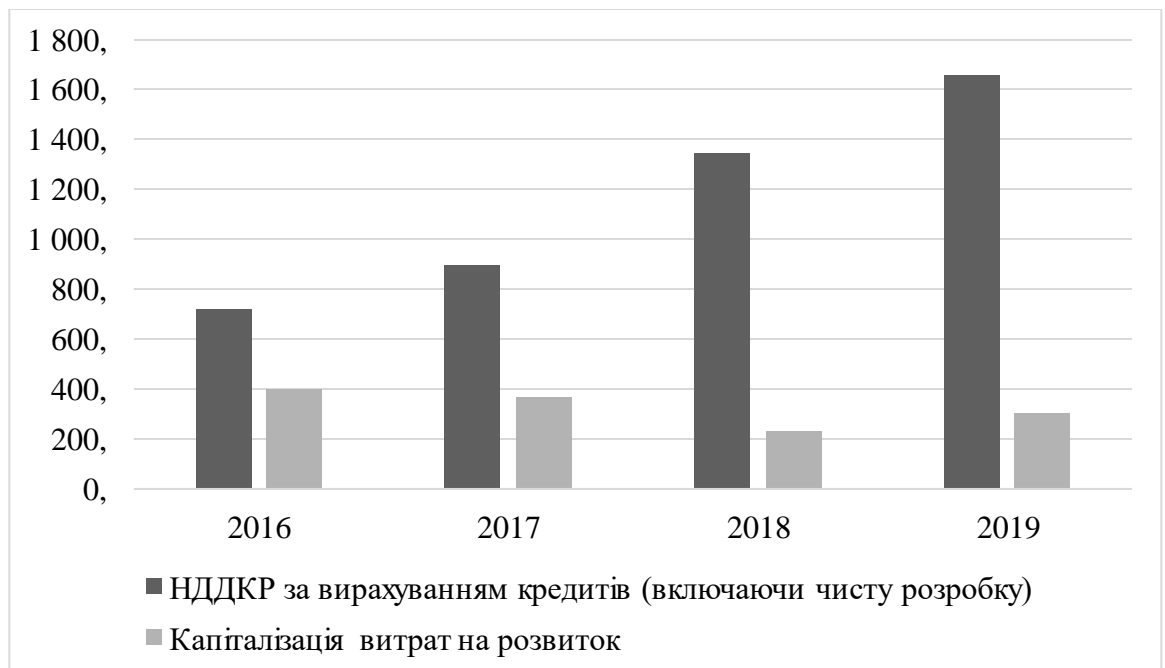

Рисунок 3.4 – Витрати «ASML» на НДДКР з 2016 по 2019 рік у млн. Євро [80].

Вкладення коштів в НДДКР дозволяє деяким ТНК зберігати за собою значну частину ринку, не маючи переваги у капіталізації, протистояючи більшим корпораціям. Наприклад, провідний постачальник пристроїв для літографії «ASML» має частку ринку продажів фотолітографічного обладнання в 65%, не в останню чергу завдяки НДДКР. У 2019 році «ASML» витратила на НДДКР 1078 млн. Євро відносно 850 млн. в 2018 році. В той час як транснаціональний гігант «Philips» витратив 716 млн. Євро в 2018 році і 702 млн. в 2019 році. Значний бюджет закріпив за «ASML» статус компанії, яка найбільше витрачає на науково-дослідні роботи в галузі впродовж останніх чотирьох років.

3.2 Проблеми податкового регулювання діяльності ТНК

Ухилення від сплати податків ТНК є глобальною проблемою. Більшість транскордонної торгівлі відбувається за участі ТНК, які зловживають прогалинами у внутрішньому та міжнародному податковому законодавстві, які дозволяють зменшити податкові зобов'язання. Відсутність прозорості ускладнює моніторинг та контроль діяльності ТНК.

Податки знаходяться в центрі взаємовідносин між ТНК та державами. Головною проблемою оподаткування ТНК є те, що вони не розглядаються як унітарні підприємства. Міжнародні податкові норми сформовані на ідеї того, що кожен національний податковий орган повинен поводитися з місцевими філіями ТНК так, ніби вони є незалежними суб'єктами господарювання. Слабкість міжнародної податкової координації означає, що національне законодавство щодо оподаткування ТНК залишається неефективним, а це в свою чергу означає, що бюджети країн можуть недоотримувати надходжень у вигляді податків.

Дослідження OECD [81] показало, що в 2016 році 100 найбільших ТНК отримали майже 10 трлн. доларів доходу, тобто майже 20% світового ВВП. ТНК отримавши 730 млрд. доларів США прибутку і заплатили 185 млрд. доларів податків. Враховуючи що приблизно 40% коштів ТНК проходять через офшорні зони [82], можна зробити висновок, що деякі країни, де розташовані філії недотримують податкових надходжень до бюджету.

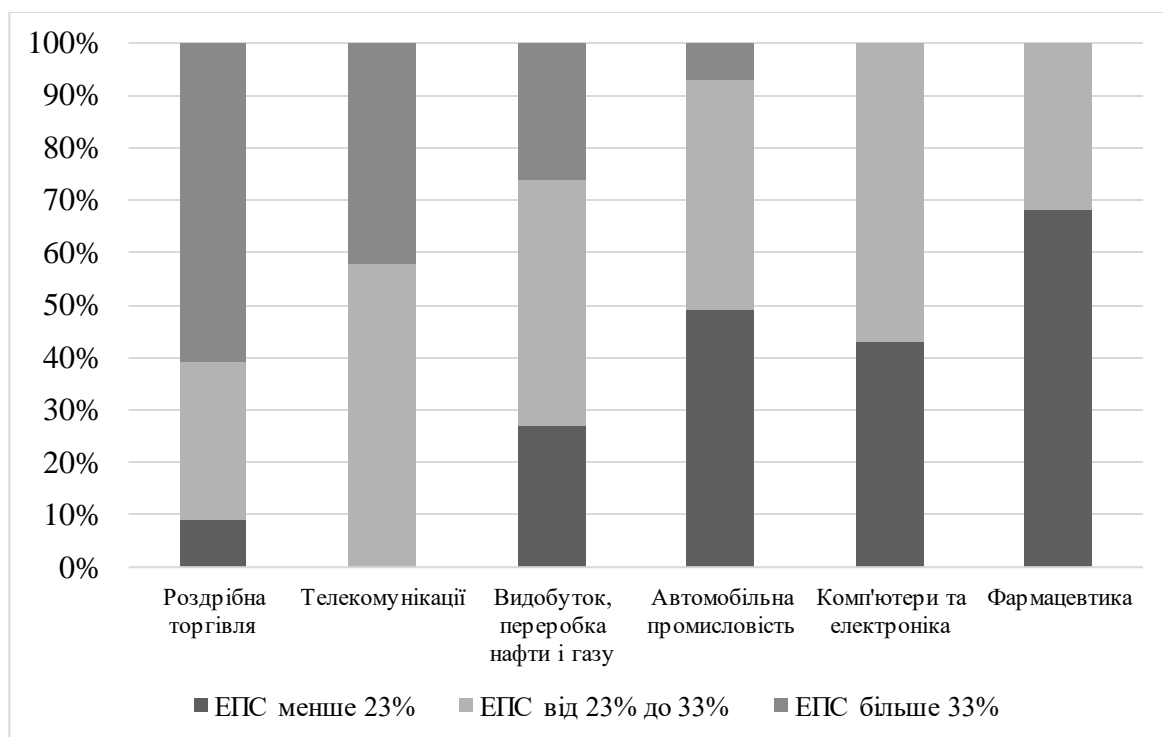

Рисунок 3.5 – Розподіл діючих ефективних податкових ставок для 100 ТНК за 2018 рік [81].

Уникненню податку на прибуток транснаціональним підприємствам сприяє діюче міжнародне податкове законодавство. ТНК можуть використовувати цю систему для мінімізації своїх податкових зобов'язань, наприклад, переводячи прибуток на країни з низькими або нульовими ставками податку і така ситуація є глобальною проблемою. Відповідно до принципів, які лежить в основі бухгалтерського обліку, ТНК здійснюють фінансові операції між своїми філіями так, як ніби ці операції відбулися з непов'язаними суб'єктами господарювання.

Проблеми, що впливають із внутрішньофірмової торгівлі, стосуються здатності ТНК максимізувати прибуток, уникаючи як ринкових механізмів, так і національного законодавства, використовуючи інструмент внутрішньої калькуляції та обліку, відомий як «трансфертне ціноутворення». Це широко розповсюджена методика, згідно з якою ТНК встановлює ціни на трансфери товарів, послуг, технологій та позик між своїми філіями, що значно відрізняються від цін, які повинні були б платити незв'язані фірми. Правила трансфертного ціноутворення намагаються побудувати ціни на трансакції між суб'єктами господарювання, які входять до складу ТНК, так, ніби вони незалежні, що суперечить економічній реальності сучасних ТНК які є об'єднаними фірмами, якими керує єдине управління, організоване для отримання переваг інтеграції в різних юрисдикціях.

Існує ряд переваг, що впливають із трансфертного ціноутворення. Наприклад, знижуючи ціни в країнах, де податкові ставки високі, і підвищуючи їх у країнах із нижчою ставкою податку, наприклад, ТНК можуть зменшити загальне податкове навантаження, тим самим підвищивши загальний прибуток. Практично всі внутрішньофірмові відносини, включаючи консультаційні послуги, страхування та загальне управління, можна класифікувати як операції та визначити ціну. Плата може стягуватися за найменування брендів, накладні витрати, НДДКР. Через свої системи бухгалтерського обліку ТНК можуть транзитувати фінанси серед своїх філій, перекладаючи кошти по всьому світу, щоб уникнути оподаткування. Уряди, які не мають можливості контролювати трансфертне ціноутворення ТНК, знаходяться під тиском знизити податки як засіб залучення інвестицій чи збереження діяльності ТНК у своїй країні. Таким чином втрачаються податкові надходження, які можуть бути використані для соціальних програм або інших потреб.

Прибутки можуть переноситися між філіями транснаціональних організацій різними способами шляхом надання послуг або продажу товарів. Наприклад, ТНК можуть маніпулювати внутрішнім експортом та імпортними

цінами, щоб дочірні компанії в країнах з високим оподаткуванням експортували товари та послуги за низькими цінами до пов'язаних фірм у країнах з низьким рівнем оподаткування та імпортують з них за високими цінами. Шляхом внутрішнього кредитування, тобто філії в країнах з високим оподаткуванням позичають гроші у філій у країнах низьким податком, та ліцензування нематеріальних активів, наприклад, власні торгові марки та патенти, що належать афілійованим особам у країнах з низьким податком, ліцензуються іншими філіями в межах ТНК, ці філії потім отримують роялті, які зменшують прибуток у країнах з високим податком.

Це можливо завдяки тому, що кожен суб'єкт господарювання в межах ТНК оподатковується індивідуально, що ускладнює складання огляду того, що відбувається в межах групи компаній з метою оподаткування. Цього можна було б уникнути, як би звітність ТНК робилася по кожній країні. Публічна звітність по країнах надає громадськості загальну картину податків, які сплачують ТНК на свої корпоративні доходи.

Першою великою транснаціональною компанією, яка добровільно опублікувала свої дані по країнах була «Vodafone». Звіт під назвою «Vodafone Group Plc» за 2017 рік, дозволяє ідентифікувати 60 країн, де ця ТНК працює, масштаб операцій у кожній країні та розподіл оподаткування прибутку у різних країнах, у яких ТНК займається діяльністю [83].

Детальний огляд звіту «Vodafone» показує невідповідність між поточним розподілом оподаткованого прибутку та показниками реальної економічної діяльності ТНК, а саме продажі, наявність активів та робітників. Сума сплаченого податку за 2017 рік становить 1,9 млрд. Євро при доході 57,1 млрд. Євро [83]. «Vodafone» активно вдається до використання країн з низьким рівнем податкообкладання [84]. Більшість доходу «Vodafone» фіксує у Мальті та Люксембурзі, офшорних зонах (Рис. 3.6).

Міжнародна торгівля, інвестиційна та податкова політика нерозривно пов'язані. Податок є ключовим фактором, що визначає інвестиції, що впливає на привабливість локації чи економіки для міжнародних інвесторів, особливо

тих, що активно займаються міжнародною торгівлею. Податки, податкові пільги та інші фіскальні стимули є ключовими інструментами політики для збільшення експорту та залучення інвесторів.

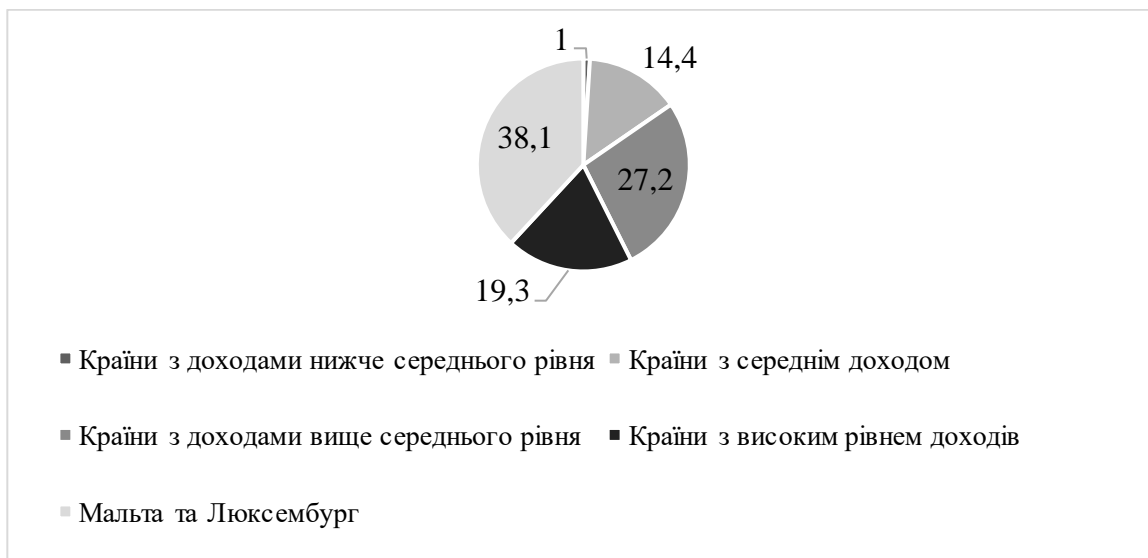

Рисунок 3.6 – Розподіл доходів ТНК «Vodafone» за регіонами 2017 рік у % [84].

Визнаючи важливість ухилення від сплати податків через торгівлю та інвестиції з боку ТНК, міжнародна спільнота активно займається ініціативами протидії цьому явищу. У центрі уваги знаходиться податкова політика, правила бухгалтерського обліку, а також ініціативи щодо поліпшення обміну інформацією та посилення тиску на офшорні зони. Необхідність до проведення податкових реформ значною мірою походить від напруженого суспільного тиску, викликаного зростаючою нерівністю розподілу доходів та багатства, форм та напрямів інвестицій зумовлених потребою адаптації національних та формування міжнародних податкові систем, для актуального ландшафту світової торгівлі.

Що стосується посилення податкової конкуренції, уряди застосовують все більш досконалі підходи, діючи в рамках обмежень, накладених кодексом поведінки, правилами державної допомоги і субсидіювання від СОТ.

Але загалом ставки податку на прибуток підприємств мають тенденцію до зниження [85], яка, ймовірно, буде прискорюватися. Зараз все більше і більше країн мають сприятливі податкові режими. Державні та місцеві органи влади все частіше надають спеціальні пільги щодо оподаткування нерухомого майна.

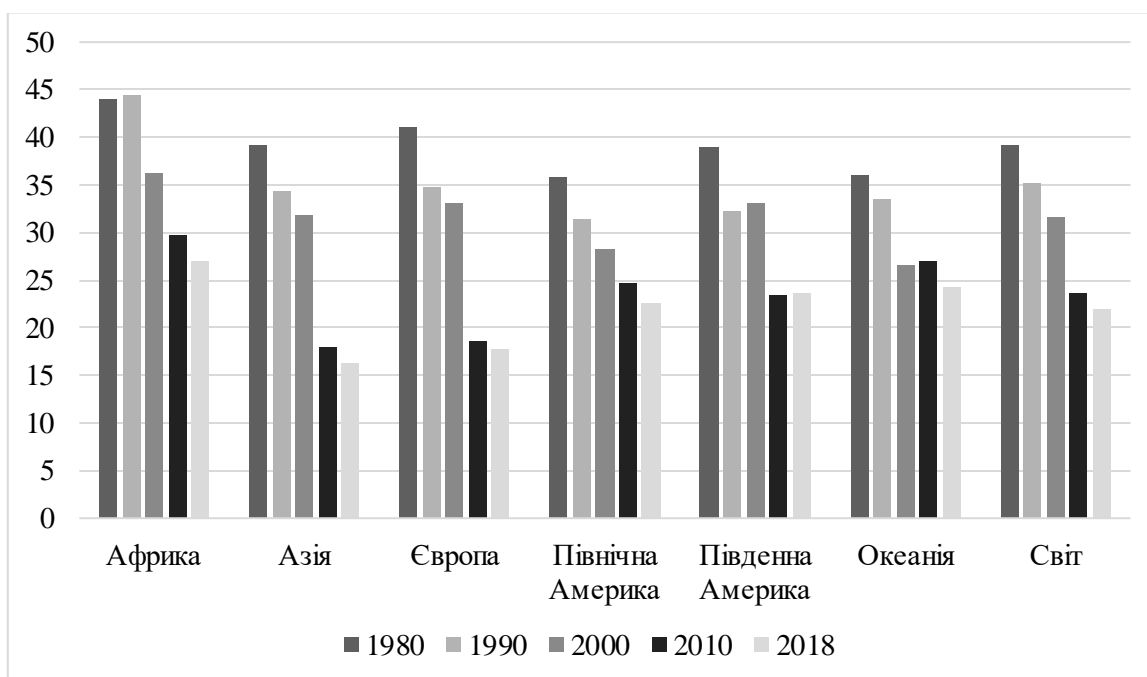

Рисунок 3.7 - Середня ставка податку на прибуток підприємств за регіонами та десятиліттями у % [85].

Зараз уряди визнають, що створення сприятливого податкового клімату для бізнесу це дуже ефективний спосіб сприяння економічній діяльності. Справедливо очікувати, що податкова конкуренція продовжить процвітати. В міжнародному оподаткуванні основна увага приділяється податку на прибуток підприємств, але і інші податки, що мають непрямі наслідки для торгового та інвестиційного клімату країн, також переглядаються. Наприклад, системи оподаткування споживання розвиваються і країни замінюють традиційні податки з продажу ПДВ, одним з останніх прикладів є Китай [86]. Однак, незважаючи на поширення цих податків, немає міжнародних узгоджених правил щодо їх застосування. На відміну від прямих податків, щодо яких

існують типові конвенції OECD та ООН, таких не існує для ПДВ і не існує міжнародних узгоджених механізмів вирішення транскордонних податкових спорів з ПДВ.

Так у третьому розділі було описано перспективи та тенденції розвитку ТНК в НДДКР. Досліджено вплив ТНК на формування науково дослідницької середовища. Проведено дослідження з впливу витрат ТНК «HUAWEI» на науково-дослідні роботи на цій же корпорації, кількість поданих та зареєстрованих патентів. Розглянуто проблему оподаткування ТНК, з'ясовано слабкість актуальних систем контролю фінансової діяльності ТНК. Описано деякі методи та схеми використання офшорних зон для зменшення податкового навантаження діяльності ТНК.

ВИСНОВКИ

Поняття та феномен ТНК стали поширеними та глибоко досліджуваними з другої половини 50-х років, саме в цей період масштаби та наслідки їх діяльності стали глобальними. ТНК відігравали і відіграють вирішальну роль в організації виробництва, обміні та розподілі капіталів, товарів, послуг, технологій. ТНК сприяють загостренню міжнародної конкуренції і поглибленню міжнародного поділу праці. ТНК пройшли певну еволюцію, результатом якої явилось сьогоднішнє їх функціонування і вплив на економічну, політичну і соціальну сфери життя суспільства. Цей вплив має як позитивні, так і негативні аспекти.

Окрім цього, на сьогоднішній день, ТНК належать найбільш сучасні і продуктивні виробничі потужності, що мають значну частку виробництва. На транснаціональні корпорації припадає понад 1/3 світового ВВП, 1/2 промислового виробництва, 2/3 обсягу торгівлі і близько 4/5 патентів, ліцензій та ноу-хау.

Значний вклад в НДДКР роблять саме ТНК, оскільки на їх інвестиції в цю сферу припадає щонайменше 1/3 від загальних витрат всього світу. Сталий ріст показників витрат на НДДКР з боку транснаціональних корпорацій демонструє їх важливу позитивну роль в розвитку науково-дослідницького середовища.

ТНК мають безпосередній вплив на економіку країн реципієнтів, вони прискорюють інтернаціоналізацію світового господарства, роблять значний вклад в науково-технічний процес. Залучення ПІ є життєвоважливим для країн всього світу, оскільки фінансові ресурси ТНК спрощують інтеграцію країн, що розвиваються та країн з перехідною економікою до міжнародних економічних процесів, а високорозвиненим країнам зберігати панівне становище.

Серед основних сучасних тенденцій діяльності цих компаній можна виділити тенденції, пов'язані з концентрацією та централізацією капіталу. Йдуть інтенсивні об'єднавчі процеси злиттів та поглинань. Поряд з цим значення малих і середніх ТНК значно зменшується через їх неможливість протистояти поглинальним процесам та витримувати потрясіння світових криз.

На сучасному етапі ТНК скорочують об'єми руху міжнародного капіталу і одержуваний доходів від діяльності зарубіжних філій, переносячи свою діяльність ближче до материнської компанії. Цифровізація економіки стає все більш важливою частиною цієї трансформації. Її можна визначити як застосування інтернет-технологій для виробництва, так і торгівлі товарами та послугами. Сучасні ТНК мають тенденцію до укрупнення та монополізації галузей, що значно підвищує їх вплив та роль в міжнародних відносинах.

Майже всі найбільші ТНК по національній приналежності відносяться до країн США, Японії та високорозвинених країн ЄС. В останні роки активізують свою діяльність на світовому ринку ТНК таких країн як Китай, Індія та Південна Корея. В основному діяльність формується в електротехнічній, хімічній та фармакологічній промисловості, в паливно-енергетичному та цифровому секторі, автомобілебудуванні.

Перевагу при розширенні своєї діяльності ТНК віддають новим перспективним швидко ростучим галузям промисловості. На даний момент до таких галузей можна віднести біотехнології, телекомунікації, хімічну та електронну промисловості.

Стратегії розвитку ТНК на сучасному етапі є різноваріантним, але вони, так чи інакше, націлені на успішне вирішення проблем бізнес-середовища: мінімізації витрат з огляду на загострення конкуренції і укрупнення ТНК, досягнення оперативної гнучкості та збільшення вартості інноваційного капіталу.

Все ще зберігається проблема оподаткування та систематизації оцінки діяльності ТНК. За відсутності загальноприйнятих міжнародних стандартів

звітності ТНК, зберігається можливість до маніпулювання та побудови схем обходу податкообкладання і активного використання офшорних зон.

В цілому ТНК - це складне явище, яке постійно розвивається в системі міжнародних економічних відносин, тому вимагає постійної уваги, дослідження та наднаціонального контролю.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Multinational Corporations [Електронний ресурс] / Wikipedia / – Режим доступу: <http://www2.econ.iastate.edu/classes/econ355/choi/mul.htm>
2. Голландська Ост-Індська компанія [Електронний ресурс] / Wikipedia / – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Голландская_Ост-Индская_компания
3. Британська Ост-Індська компанія [Електронний ресурс] / Wikipedia / – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Британская_Ост-Индская_компания
4. Royal African Company [Електронний ресурс] / Wikipedia / – Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/Royal_African_Company
5. John H. Dunning and Sarianna M. Lundan. Multinational Enterprises and the Global Economy, Second Edition, 2008 – 173 с.
6. Caf Dowlah, Transformations of Global Prosperity, 2018 – 128 с.
7. A Brief History of Transnational Corporations [Електронний ресурс] / Jed Greer, Kavaljit Singh / – Режим доступу: <https://www.globalpolicy.org/empire/47068-a-brief-history-of-transnational-corporations.html>
8. Транснаціональні корпорації в міжнародному праві. Київський студентський журнал міжнародного права. 2007. 12 квітня [Електронний ресурс] / Качур А.В. та Могилко Д.М. / – Режим доступу: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/19_ukr/9.pdf
9. Транснаціональна компанія [Електронний ресурс] / Wikipedia / – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Транснациональная_компания
10. World Investment Report 2018, [Електронний ресурс] / UNCTAD / – Режим доступу: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2018_en.pdf
11. СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ТНК В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ [Електронний ресурс] / РОМАШКІН Т.В. / – Режим доступу:

https://www.sgu.ru/sites/default/files/documents/2017/monografiya_romashkin_k_pechati.pdf

12. Особливості сучасного етапу транснаціоналізації світової економіки [Електронний ресурс] / А.В. Косевич та В.О. Кожина / – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-sovremennogo-etapa-transnatsionalizatsii-mirovoy-ekonomiki>

13. Hugh Dang, Jennifer Ma, Brad Gilmour, East Vs. West: Exploring International Development 2019 – 214 с.

14. ТРАНСНАЦІОНАЛЬНА КОРПОРАЦІЯ, ТНК [Електронний ресурс] / Дмитро Преображенський, Юрій Латов / – Режим доступу: https://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/ekonomika_i_pravo/TRANSNATSIONALNAYA_KORPORATSIYA_TNK.html

15. Multinational enterprises in domestic value chains [Електронний ресурс] / OECD / – Режим доступу: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9abfa931-en.pdf?expires=1585501119&id=id&accname=guest&checksum=9F22F3F5677BA345938D2700BB85C077>

16. Fortune Global 500 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://fortune.com/global500/2019/search/>

17. Royal Dutch Shell [Електронний ресурс] / Wikipedia / – Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/Royal_Dutch_Shell

18. Міжнародний рух капіталу 2018 [Електронний ресурс] / А. Булатов, Ю. Квашніна, С. Ребров, Н. Сенюк, К. Татула / – Режим доступу: https://www.imemo.ru/jour/meimo/index.php?page_id=1248&file=https://www.imemo.ru/files/File/magazines/meimo/08_2018/02_BULATOV_16-25.pdf

19. Activities of U.S. Multinational Enterprises 2016 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.bea.gov/news/2018/activities-us-multinational-enterprises-2016>

20. Worldwide Activities of U.S. Multinational Enterprises Preliminary [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.bea.gov/international/usdia2016p>

21. Multinational enterprises in the global economy 2018 [Електронний ресурс] / OECD / – Режим доступу: <https://www.oecd.org/industry/ind/MNEs-in-the-global-economy-policy-note.pdf>
22. Largest companies in the world based on number of employees 2018 [Електронний ресурс] / Erin Duffin / – Режим доступу: <https://www.statista.com/statistics/264671/top-20-companies-based-on-number-of-employees/>
23. States versus Corporations: Rethinking the Power of Business in International Politics, Milan Vabic 2017 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://doi.org/10.1080/03932729.2017.1389151>
24. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.rbc.ru/opinions/economics/24/01/2017/588755289a7947d42845332e>
25. Global Investment Trends Monitor no 31, Jan 2019 [Електронний ресурс] / UNCTAD / – Режим доступу: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/diaeiainf2019d1_en.pdf
26. Economic Report of the President [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.govinfo.gov/app/collection/erp/2019>
27. ДОПОВІДЬ ПРО СВІТОВІ ІНВЕСТИЦІЇ 2019 [Електронний ресурс] / UNCTAD / – Режим доступу: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2019_overview_ru.pdf
28. The retreat of the global company [Електронний ресурс] / The Economist / – Режим доступу: <https://www.economist.com/briefing/2017/01/28/the-retreat-of-the-global-company>
29. NEW BUSINESS MODELS FOR A NEW GLOBAL LANDSCAPE [Електронний ресурс] / Arindam Bhattacharya, Martin Reeves, Nikolaus Lang, and Rajah Augustinraj / – Режим доступу: <https://www.bcg.com/publications/2017/globalization-new-business-models-global-landscape.aspx>
30. Global Top 100 companies by market capitalisation [Електронний ресурс] / PricewaterhouseCoopers / – Режим доступу: <https://www.pwc.com/gx/en/audit-services/publications/assets/global-top-100-companies-2019.pdf>

31. WORLD INVESTMENT REPORT 2019 [Електронний ресурс] / UNCTAD / – Режим доступу: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2019_en.pdf
32. WORLD INVESTMENT REPORT 2018 [Електронний ресурс] / UNCTAD / – Режим доступу: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2018_en.pdf
33. Boeing розірвав угоду з бразильською компанією Embraer [Електронний ресурс] / delo.ua / – Режим доступу: <https://delo.ua/business/boeing-razorval-sdelku-s-brazilskoj-kompaniej-e-367880/>
34. CO₂ and Greenhouse Gas Emissions [Електронний ресурс] / Hannah Ritchie and Max Roser / – Режим доступу: <https://ourworldindata.org/co2-and-other-greenhouse-gas-emissions>
35. Redefining Transnational Corporations [Електронний ресурс] / Victor Z. Chen / – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/228135049_Redefining_Transnational_Corporations
36. Environmental Practice of Transnational Corporations Gerasimchuk Ivetta [Електронний ресурс] / Gerasimchuk, Ivetta / – Режим доступу: https://mpira.ub.uni-muenchen.de/9906/1/MPRA_paper_9906.pdf
37. Локхидський скандал [Електронний ресурс] / Wikipedia / – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Локхидський_скандал
38. Japan Arrests 17th Official In the Lockheed Bribe Scandal [Електронний ресурс] / New York Times / – Режим доступу: <https://www.nytimes.com/1976/08/21/archives/japan-arrests-17th-official-in-the-lockheed-bribe-scandal.html>
39. Компанія "Elf" купувала президентів [Електронний ресурс] / Віталій Макарчев / – Режим доступу: <https://www.sostav.ru/news/2003/11/14/71/>
40. Справа Elf [Електронний ресурс] / ОЛЕНА Миклашевський / – Режим доступу: <https://iq.hse.ru/news/177751969.html>
41. John A. [Електронний ресурс] / Wikipedia / – Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/John_A._McCone
42. Kirt C. Butler, Multinational Finance: Evaluating Opportunities, Costs, and Risks of Operations 2012 – 326с.

43. MNCs and the Iranian Revolution: An Empirical Study Dekmejian [Электронный ресурс] / G. R. Bassiry and R. Hrair / – Режим доступа: <https://www.jstor.org/stable/40227751?seq=1>
44. PRISM [Электронный ресурс] / Wikipedia / – Режим доступа: [https://en.wikipedia.org/wiki/PRISM_\(surveillance_program\)](https://en.wikipedia.org/wiki/PRISM_(surveillance_program))
45. A Closer Look at Cheney and Halliburton [Электронный ресурс] / New York Times / – Режим доступа: <https://www.nytimes.com/2004/09/28/us/a-closer-look-at-cheney-and-halliburton.html>
46. Dell Buys EMC For \$67B In Largest Deal In Tech History [Электронный ресурс] / Ron Miller / – Режим доступа: <https://techcrunch.com/2015/10/12/dell-buys-emc-for-67b-in-largest-deal-in-tech-history/>
47. GM bought back \$10 billion in stock since 2015 [Электронный ресурс] / IRINA IVANOVA / – Режим доступа: <https://www.cbsnews.com/news/gm-bought-back-10-billion-in-stock-since-2015-double-what-job-cuts-will-save/>
48. M&A Statistics [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://imaainstitute.org/mergers-and-acquisitions-statistics/>
49. Foreign direct investment flows in the time of COVID-19 [Электронный ресурс] / OECD / – Режим доступа: https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=132_132646-g8as4msdp9&title=Foreign-direct-investment-flows-in-the-time-of-COVID-19
50. Іван Розпутенко, Третє тисячоліття – Україна і неоколоніалізм, 2012 - 275с.
51. TRANSNATIONALCORPORATIONS VOLUME 20 [Электронный ресурс] / UNCTAD / – Режим доступа: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/unctaddiaeia2012v203_en.pdf
52. Impact of Political Risk on Foreign Direct Investment Decisions by Multinational Corporations [Электронный ресурс] / UKDiss / – Режим доступа: <https://ukdiss.com/examples/political-risk-fdi-multinational-corporations.php>
53. FDI stocks by partner country [Электронный ресурс] / OECD / – Режим доступа: <https://data.oecd.org/fdi/outward-fdi-stocks-by-partner-country.htm#indicator-chart>

54. Statistics [Електронний ресурс] / De Nederlandsche Bank / – Режим доступу: <https://statistiek.dnb.nl/en/downloads/index.aspx#/details/positions-of-direct-investment-broken-down-according-to-geography-and-business-class-year/dataset/ea9fd02d-c53b-4c66-b9f9-de406e8371e3/resource/7e03971f-e249-43cc-a95c-7ac5529a79bf>
55. Statistics [Електронний ресурс] / De Nederlandsche Bank / – Режим доступу: <https://statistiek.dnb.nl/en/downloads/index.aspx#/details/direct-investment-positions-year/dataset/c61cad9e-710f-4309-96b9-555cb1664728>
56. Foreign direct investment and multinational corporations [Електронний ресурс] / Loe Franssen, Marjolijn Jaarsma / – Режим доступу: <https://longreads.cbs.nl/dutch-trade-in-facts-and-figures-2019/foreign-direct-investment-and-multinational-corporations/>
57. Netherlands GDP [Електронний ресурс] / Data World bank / – Режим доступу: <https://data.worldbank.org/country/NL>
58. Statistics [Електронний ресурс] / De Nederlandsche Bank / – Режим доступу: <https://statistiek.dnb.nl/en/statistics/index.aspx>
59. Opendata StatLine [Електронний ресурс] / CBS / – Режим доступу: <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/en/>
60. Netherlands Employed Persons [Електронний ресурс] / TRADINGECONOMICS / – Режим доступу: <https://tradingeconomics.com/netherlands/employed-persons>
61. Закон про іноземні інвестиції в Китаї [Електронний ресурс] / TRADINGECONOMICS / – Режим доступу: <https://tass.ru/ekonomika/7457033>
62. Netherlands Corporate Tax Rate [Електронний ресурс] / TRADINGECONOMICS / – Режим доступу: <https://tradingeconomics.com/netherlands/corporate-tax-rate>
63. Netherlands GDP From Manufacturing [Електронний ресурс] / TRADINGECONOMICS / – Режим доступу: <https://tradingeconomics.com/netherlands/gdp-from-manufacturing>

64. Netherlands GDP From Transport [Электронный ресурс] / TRADINGECONOMICS / – Режим доступа: <https://tradingeconomics.com/netherlands/gdp-from-transport>
65. Netherlands Employed Persons [Электронный ресурс] / TRADINGECONOMICS / – Режим доступа: <https://tradingeconomics.com/netherlands/employed-persons>
66. Середня заробітна плата Нідерланди [Электронный ресурс] / Wikipedia / – Режим доступа: https://nl.wikipedia.org/wiki/Modaal_inkomen
67. TRANSNATIONAL CORPORATIONS INVESTMENT AND DEVELOPMENT Volume 25 [Электронный ресурс] / UNCTAD / – Режим доступа: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/diaeia2018d3_en.pdf
68. The Global Innovation 1000 [Электронный ресурс] / Booz & Company / – Режим доступа: <https://www.strategyand.pwc.com/gx/en/insights/innovation1000.html>
69. https://auditfin.com/fin/2011/1/2011_I_10_11.pdf
70. Ломакін В. К. Мірова економіка, 2014 - 244с.
71. Huawei Annual Report 2019 [Электронный ресурс] / Huawei Media / – Режим доступа: https://www-file.huawei.com/-/media/corporate/pdf/annual-report/annual_report_2019_en.pdf?la=en-us
72. Huawei Annual Report 2018 [Электронный ресурс] / Huawei Media / – Режим доступа: <https://www.huawei.com/minisite/russia/annualreport2018rus/index.html>
73. Huawei Annual Report 2016 [Электронный ресурс] / Huawei Media / – Режим доступа: <https://www.huawei.com/minisite/russia/annualreport2016/>
74. Huawei Annual Report 2017 [Электронный ресурс] / Huawei Media / – Режим доступа: <https://www.huawei.com/minisite/russia/annualreport2017rus/index.html>
75. Huawei releases white paper on intellectual property [Электронный ресурс] / Huawei Media / – Режим доступа: <https://www.huawei.com/en/press-events/news/2019/6/huawei-white-paper-intellectual-property>
76. HUAWEI NEWS Huawei Surpasses Samsung to hold most patents in 2019 [Электронный ресурс] / huaweiupdate.com / – Режим доступа:

<https://www.huaweiupdate.com/huawei-surpasses-samsung-to-hold-most-patents-in-2019/>

77. Автомобільна промисловість КНР [Електронний ресурс] / Wikipedia / – Режим

доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Автомобильная_промышленность_КНР

78. Future Center Asia [Електронний ресурс] / Volkswagen AG Media / – Режим доступу: <https://www.volkswagenag.com/en/news/stories/2018/05/future-center-asia--welcome-to-the-future.html>

79. Apple plans to invest \$500 million for new research centers in China [Електронний ресурс] / Romain Dillet / – Режим доступу: <https://techcrunch.com/2017/03/17/apple-plans-to-invest-500-million-for-new-research-centers-in-china/>

80. Research and development (R&D) costs of ASML from 2016 to 2019 [Електронний ресурс] / Statista Research Department / – Режим доступу: <https://www.statista.com/statistics/1100162/randd-costs-of-asml/>

81. Statistical Insights The ADIMA database on Multinational Enterprises 2019 [Електронний ресурс] / ECOSCOPE / – Режим доступу: <https://oecdecoscope.blog/2019/08/27/statistical-insights-the-adima-database-on-multinational-enterprises/>

82. Taxing Multinational Corporations in the 21st Century [Електронний ресурс] / Gabriel Zucman / – Режим доступу: <https://econfp.org/policy-brief/taxing-multinational-corporations-in-the-21st-century/>

83. Taxation and our totaleconomic contribution to public finances 2016-17 [Електронний ресурс] / Vodafone / – Режим доступу: https://www.vodafone.com/content/dam/vodcom/sustainability/pdfs/vodafone_2017_tax.pdf

84. TRANSNATIONAL CORPORATIONS INVESTMENT AND DEVELOPMENT Volume 25 [Електронний ресурс] / UNCTAD / – Режим доступу: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/diae2018d4_en.pdf

85. Corporate Tax Rates Around the World 2018 [Електронний ресурс] / The World Taxpayers Associations / – Режим доступу: <http://worldtaxpayers.org/2018/12/corporate-tax-rates-around-the-world-2018/>
86. ITT Corporation [Електронний ресурс] / Wikipedia / – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/ITT_Corporation
87. C.I.A.-I.T.T.PLANSON CHILE REPORTED [Електронний ресурс] / New York Times / – Режим доступу: <https://www.nytimes.com/1973/03/21/archives/c-ia-i-t-t-plans-on-chile-reported-company-aide-says-agency-also.html>
88. The I.T.T. and Chile [Електронний ресурс] / New York Times / – Режим доступу: <https://www.nytimes.com/1972/03/26/archives/the-itt-and-chile.html>
89. Колумбіт-танталіт [Електронний ресурс] / Wikipedia / – Режим доступу: [https://ru.wikipedia.org/wiki/Колумбит-танталит#:~:text=Колумбіт-танталіт%20\(колтан%2C%20колумбо,используемых%20во%20многих%20электронных%20устройствах.](https://ru.wikipedia.org/wiki/Колумбит-танталит#:~:text=Колумбіт-танталит%20(колтан%2C%20колумбо,используемых%20во%20многих%20электронных%20устройствах.)
90. Тантал-ніобій (coltan) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.gravicon.com.ua/ru/page85>
91. Друга Конголезька Війна [Електронний ресурс] / Wikipedia / – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Вторая_конголезская_война
92. Belgian companies illegal resource exploitation in DRC [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://complaints.oecdwatch.org/cases/Case_65
93. Belgium investigating exploitation of DRC resources [Електронний ресурс] / IRIN / – Режим доступу: <https://www.thenewhumanitarian.org/news/2001/11/23/belgium-investigating-exploitation-drc-resources>
94. Зайцев С.Ю. Взаємодія транснаціональних корпорацій та держави: політологічний аналіз 2017, № 6. 37-45с.
95. Вибух нафтової платформи Deepwater Horizon [Електронний ресурс] / Wikipedia / – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Взрыв_нефтяной_платформы_Deepwater_Horizon
96. Class action lawsuit [Електронний ресурс] / Business & Human Rights Resource Centre / – Режим доступу: <https://www.business-humanrights.org/>

en/usa-class-action-lawsuit-filed-against-nestle-for-child-slavery-on-cocoa-harvest-in-west-african-farms

97. United Fruit Company [Електронний ресурс] / Wikipedia / – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/United_Fruit_Company

99. A Country for a Company Corporation [Електронний ресурс] / Shahan Russell / – Режим доступу: <https://www.warhistoryonline.com/war-articles/country-company-1954-guatemalan-coup-support-united-fruit.html>

100. ОСТАННІ ДАНІ ПО ПОДАТКУ З ПРОДАЖУ В КИТАЇ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://take-profit.org/statistics/sales-tax-rate/china/>

101. The making of a transnational capitalist class: Corporate power in the twenty-first century [Електронний ресурс] / William K. Carroll, Meindert Fennema, Eelke M. Heemskerk / – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/254762152_The_making_of_a_transnational_capitalist_class_Corporate_power_in_the_twenty-first_century

102. TRANSNATIONAL CORPORATIONS INVESTMENT AND DEVELOPMENT Volume 26 [Електронний ресурс] / UNCTAD / – Режим доступу: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/diaeia2019d3_en.pdf

103. TRANSNATIONAL CORPORATIONS INVESTMENT AND DEVELOPMENT Volume 25 [Електронний ресурс] / UNCTAD / – Режим доступу: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/diaeia2018d5_en.pdf

104. ASML [Електронний ресурс] / Wikipedia / – Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/ASML>

105. PROPOSED CORPORATE TAX CHANGES FOR 2011 [Електронний ресурс] / Tax Consultants International / – Режим доступу: https://www.tax-consultants-international.com/read/Netherlands_2011_corporate_tax_changes

106. The Analytical AMNE database [Електронний ресурс] / OECD / – Режим доступу: <https://www.oecd.org/sti/ind/analytical-amne-database.htm>

107. Імперія Cargill [Електронний ресурс] / Елена Костомахіна / – Режим доступу: <https://www.forbes.ru/forbeslife/351733-imperiya-cargill-kak-zhivut-samye-skrytnye-milliardery-ameriki>

108. International trade and investment 2018 [Электронный ресурс] / OECD / – Режим доступа: <https://www.oecd.org/sti/ind/international-trade-investment-policy-note.pdf>
109. Ex-Lockheed chief told of paying bribes [Электронный ресурс] / PETER PAE / – Режим доступа: <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2008-dec-21-me-kotchian21-story.html>
101. Global Top 100 companies (2020) [Электронный ресурс] / PricewaterhouseCoopers / – Режим доступа: https://www.pwc.com/gx/en/services/audit-assurance/publications/global-top-100-companies.html#tab_3-0ed%20chief%20told%20of%20paying%20bribes
111. Netherlands GNP [Электронный ресурс] / TRADINGECONOMICS / – Режим доступа: <https://ru.tradingeconomics.com/netherlands/gross-national-product>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

SUMMARY

Dunaev MS "Transnational corporations and their role in modern international economic relations" - Qualifying bachelor's thesis. Sumy State University, Sumy, 2020.

The bachelor's thesis is devoted to the study of the role of transnational corporations in the context of modern economic relations. The analysis of a condition and tendencies of development of MNCs in modern conditions of development of world trade is carried out. The impact of MNC FDI on the country's economy is determined, on the example of the Netherlands. The problem of taxation and fixing of financial activity of MNCs in the conditions of international economic activity is described.

Keywords: Multinational corporations, MNC, the role of multinational corporations in the current international economic associations.

АНОТАЦІЯ

Дунаєв М.С. «Транснаціональні корпорації і їх роль у сучасних міжнародних економічних відносинах» – Кваліфікаційна бакалаврська робота. Сумський державний університет, Суми, 2020.

Кваліфікаційна бакалаврська робота присвячена дослідженню ролі транснаціональних корпорацій контексті сучасних економічних відносин. Проведено аналіз стану та тенденції розвитку ТНК в сучасних умовах розвитку світової торгівлі. Визначено вплив ПІІ ТНК на економіки країни, на прикладі Нідерландів. Описано проблему оподаткування та фіксації фінансової діяльності ТНК в умовах міжнародної економічної діяльності.

Ключові слова: Транснаціональні корпорації, ТНК, роль ТНК в сучасних міжнародних економічних відносинах.

ДОДАТОК Б

Талиця А.1 – Країни та ТНК проранжовані за доходами*

Country/Corporation		Revenue (USD bn)	Country/Corporation		Revenue (USD bn)
1	United States	3363	51	General Electric (US)	140
2	China	2465	52	CSCEC (CN)	139
3	Japan	1696	53	AmerisourceBergen (US)	136
4	Germany	1507	54	Agricultural Bank of China (CN)	133
5	France	1288	55	Verizon (US)	132
6	United Kingdom	996	56	Chevron (US)	131
7	Italy	843	57	E.ON (DE)	130
8	Brazil	632	58	AXA (FR)	129
9	Canada	595	59	Indonesia	129
10	Walmart (US)	482	60	Finland	128
11	Spain	461	61	Allianz (DE)	123
12	Australia	421	62	Bank of China (CN)	122
13	State Grid (CN)	330	63	Honda Motor (JP)	121
14	Netherlands	323	64	Cargill (US)	120
15	South Korea	304	65	Japan Post Holdings (JP)	119
16	China Nat. Petroleum (CN)	299	66	Costco (US)	116
17	Sinopec Group (CN)	294	67	Argentina	116
18	Royal Dutch Shell (NL/GB)	272	68	BNP Paribas (FR)	112
19	Sweden	248	69	Fannie Mae (US)	111
20	Exxon Mobil (US)	246	70	Ping An Insurance (CN)	110
21	Volkswagen (DE)	237	71	Kroger (US)	109
22	Toyota Motor (JP)	237	72	Société Générale (FR)	108
23	Apple (US)	234	73	Amazon.com (US)	107
24	Belgium	232	74	China Mobile Comm. (CN)	106
25	British Petroleum (GB)	226	75	SAIC Motor (CN)	105
26	Mexico	224	76	Walgreens Boots Alliance (US)	104
27	Switzerland	216	77	HP (US)	103

Продовження таблиці А.1

Country/Corporation		Revenue	Country/Corporation		Revenue
28	Berkshire Hathaway (US)	211	78	Assicurazioni Generali (IT)	103
29	India	200	79	Cardinal Health (US)	103
30	Norway	200	80	BMW (DE)	102
31	McKesson (US)	192	81	Express Scripts Holding (US)	102
32	Russia	187	82	Nissan Motor (JP)	102
33	Austria	187	83	China Life Insurance (CN)	101
34	Turkey	184	84	J.P. Morgan Chase (US)	101
35	Samsung Electronics(KR)	177	85	Koch Industries (US)	100
36	Glencore (CH/IE)	170	86	Gazprom (RU)	99
37	ICBC (CN)	167	87	China Railway (CN)	99
38	Daimler (DE)	166	88	Petrobras (BR)	97
39	UnitedHealth Group (US)	157	89	Schwarz Group (DE)	97
40	Denmark	157	90	Trafigura Group (NL/SG)	97
41	EXOR Group (IT/NL)	154	91	Nippon Telegraph and Tel. (JP)	96
42	CVS Health (US)	153	92	Boeing (US)	96
43	General Motors (US)	152	93	Venezuela	96
44	Vitol (NL/CH)	152	94	China Railway Constr. (CN)	95
45	Ford Motor (US)	151	95	Microsoft (US)	94
46	China Constr. Bank (CN)	150	96	Bank of America Corp. (US)	93
47	Saudi Arabia	150	97	ENI (IT)	93
48	AT&T (US)	147	98	Greece	93
49	Total (FR)	143	99	Nestlé (CH)	92
50	Hon Hai Precision Ind. (CN)	141	100	Wells Fargo (US)	90

* Джерело: States versus Corporations: Rethinking the Power of Business in International Politics, Milan Babic 2017 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://doi.org/10.1080/03932729.2017.1389151>